

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Joel Pälvärinne

Rättsskyddssubjektet i
människohandelslagstiftningen
- om offer för människohandel för sexuella
ändamål

Examensarbete
30 poäng

Handledare
Per Ole Träskman

Straffrätt

Termin 9
VT 2008

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	3
FÖRKORTNINGAR	5
1. INLEDNING	6
1.1. Syfte och frågeställningar	7
1.2. Metod och material	7
1.2.1. Ett strukturellt angreppssätt	8
1.2.2. Diskurser	9
1.3. Avgränsningar	9
1.4. Disposition	9
2. STRAFFRÄTTEN OCH INDIVIDEN	11
2.1. Rättens subjekt	11
2.2. Straffrättens ansvarssubjekt och rättsskyddssubjekt	13
2.2.1. Människan i en straffrättslig kontext	13
2.2.1.1. Straffrättens skyddsobjekt	13
2.2.1.2. Den fria individen	14
2.2.2. Straffrättsliga ideal och brottsoffer	14
3. MÄNNISKOHANDEL	16
3.1. En historisk översikt	16
3.2. Frihet, prostitution och människohandel	18
3.3. Människohandel och kvinnor	19
3.4. Offer och subjekt	21
3.4.1. Viljelösa offer eller handlingskapabla subjekt	21
3.4.2. Det sårbara offret	23
3.4.3. Gärningspersonen	23
3.5. Strukturella förklaringar till människohandelns existens	24
3.5.1. Politiska faktorer	25
3.5.1.1. Det nya Europa	25
3.5.1.2. Globaliseringen	25
3.5.2. Ekonomiska faktorer	26
3.5.2.1. Välstånd i väst, fattigdom i öst	26
3.5.2.2. Utbud och efterfrågan	26

3.5.3. Sociala och kulturella faktorer	27
4. MÄNNISKOHANDELSBROTTET	28
4.1. Bakgrunden till den svenska lagstiftningen	28
4.1.1. Palermoprotokollet	28
4.1.2. Rådets rambeslut om bekämpande av människohandel	30
4.2. Prostitution, koppleri och människohandel	31
4.2.1. Människohandel för sexuella ändamål	33
4.3. Människohandelsbrottet idag	34
4.3.1. Människohandel för sexuella ändamål	35
4.3.2. Uppsåtskravet	36
4.3.3. Handelsåtgärder	37
4.3.4. Otillbörliga medel	37
4.3.4.1. Olaga tvång	39
4.3.4.2. Vilsledande	39
4.3.4.3. Utnyttjande av någons utsatta belägenhet	40
4.3.4.4. Något annat sådant otillbörligt medel	40
4.3.5. Kontroll	42
4.3.5.1. Överföring av kontrollen	43
4.3.6. Offrets samtycke	43
4.4. Ett förnyat människohandelsbrott?	44
4.4.1. Utredningens förslag	45
4.4.1.1. Otillbörliga medel	45
4.4.1.2. Handelsåtgärder och kontroll över offret	46
4.4.1.3. Uppsåtskravet	47
4.4.1.4. Offrets samtycke	47
5. DOMSTOLARNAS HANTERING AV MÄNNISKOHANDELSBROTTET	49
5.1. Solna tingsrätt 2003	49
5.2. Huddinge tingsrätt 2004	50
5.3. Stockholms tingsrätt 2005	51
6. ANALYS	53
6.1. En jämförelse mellan skyddsintresset i sexköpslagen och skyddsintresset i människohandelsbestämmelsen	53
6.2. Konstruktionen av rättsskyddssubjektet i människohandelsbestämmelsen	55
6.3. Utredningen om människohandel m.m.	58
6.4. Avslutande kommentar	58
KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	60

RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	63
BILAGA 1: UTREDNINGEN OM MÄNNISKOHANDEL M.M. FÖRFATTNINGSFÖRSLAG	64

Summary

The subject of legal protection in the regulation of human trafficking: on victims of sexual human trafficking

The legal subject in criminal law is constructed as a free, autonomous and rational individual with the capacity to perform free and independent choices. Traditional research on criminal law usually refers to the relation between the state and the subject of legal responsibility a.k.a. the perpetrator. The state restricts the perpetrator's freedom through the construction of criminalized acts which are adherent to sanctions. Another relation in criminal law is represented by the perpetrator and the subject of criminal protection, a.k.a. the victim. In this relation the perpetrator's attack towards the victim's freedom is in focus. The legal subject in criminal law sets the framework for the appraisal of both the perpetrator and the victim, even if it can be argued that the victim is in a situation with fewer options than the perpetrator. The criminal law should not prevent the free and independent individual's possibilities to perform free choices.

Human trafficking is considered to be an attack on the freedom of the victim. A consequence of this is that the victim's freedom and possibilities to perform its free choice is a common starting point in the appraisal of an alleged act of human trafficking. This especially goes for human trafficking aiming at the subjection of the victim to sexual crimes or the exploitation of the victim in prostitution. Human trafficking of this kind is usually connected with women put in prostitution and situations akin to pimping. It is not considered to be possible to give consent to prostitution and pimping according to Swedish law, but the prostitutes' choice to prostitute oneself is not connected with any sanctions.

Despite the fact that it is not possible to give consent to human trafficking aiming at sexual exploitation, the issue whether the victim voluntarily has subjected itself to prostitution is sometimes raised in courts. The question about the level of voluntariness in relation to prostitution is often connected to the question about the perpetrators' usage of so-called improper means. The improper means can be said to define the human trafficking crime since they include the acts which the perpetrator can use to deprive the victim of its freedom. The crime of human trafficking for sexual purposes is usually considered to be connected to prostitution and pimping despite that the crimes have different motives of protection.

Human trafficking has been subject to extensive discussion in the beginning of the 21st century. Trafficking aiming at the subjection of the victim to sexual crimes or exploitation in prostitution has been the focus of interest. Following the Palermo Protocol and the EU Framework Decision on combating trafficking in human beings, a regulation on human trafficking was introduced in the Swedish Penal Code in 2002. In the beginning the

crime was only directed to procedures aiming at sexual exploitation of the victim, but since 2004 the crime comprises exploitation in war service, forced labour or other situation of force, exploitation for organ trade or exploitation in a situation which constitutes a state of emergency for the victim.

This essay deals with the Swedish regulation of human trafficking for sexual purposes from a victim perspective. The starting point for the essay is the questioning of the subject of legal protection as a free and autonomous individual with the capacity to make free choices independently of the social context. On the basis of this the discourses set forth in the construction of the legal subject of protection are analyzed. Mainly the human trafficking victim's relation to the presumption of the free will of the subject of legal protection is analyzed.

Sammanfattning

Straffrättens rättssubjekt är konstruerad som en fri, autonom och rationell individ som har möjligheten utföra fria och självständiga val. Traditionell straffrättslig forskning brukar avse relationen mellan staten och gärningsmannen. Staten inskränker gärningssubjektets frihet genom konstruktionen av brottsliga gärningar som är förbundna med sanktioner. En annan straffrättslig relation utgörs av gärningsmannen och brottsoffret. I denna relation är det gärningsmannens angrepp mot brottsoffrets frihet som står i fokus. Det straffrättsliga subjektet utgör ramen för bedömningen av både gärningsmannen och brottsoffret, även om det kan argumenteras att offret befinner sig i en situation med färre valmöjligheter än gärningsmannen. Straffrätten bör inte hindra den fria och oberoende individens möjlighet att utföra fria val.

Människohandel anses utgöra ett angrepp mot offrets frihet. Av detta följer att offrets frihet och möjligheter att utöva sitt fria val utgör en vanlig utgångspunkt vid bedömningen av en påstådd människohandelsgärning. Särskilt gäller detta för den form av människohandel som syftar till att offret skall utsättas för sexualbrott eller utnyttjas för tillhandahållande av tillfälliga sexuella tjänster. Människohandel av detta slag förknippas inte sällan med kvinnor försatta i prostitution och kopplerliknande situationer. Det anses inte möjligt att samtycka till prostitution och koppleri enligt svensk rätt, men den prostituerades val att prostituera sig är inte förbunden med några sanktioner.

Trots att det inte anses möjligt att samtycka till människohandel med sexuellt utnyttjandesyfte så förekommer ibland i domstolarna frågan huruvida offret frivilligt prostituerat sig. Frågan om graden av frivillighet till prostitution är ofta förbunden med frågan om gärningsmannens användande av s.k. otillbörliga medel. De otillbörliga medlen kan sägas definiera själva människohandelsbrottet eftersom de omfattar de straffvärda handlingar som en gärningsman kan använda sig av för att försätta offret i en ofrihetssituation. Människohandel för sexuella ändamål brukar ofta kopplas samman med prostitution och koppleri trots att brotten har olika skyddsintressen.

Människohandel har varit föremål för omfattande diskussion under början av 2000-talet. Den typ av människohandel som syftar till att offret skall utsättas för sexualbrott eller utnyttjas för tillfälliga sexuella förbindelser har stått i särskild fokus. Till följd av det s.k. Palermoprotokollet och EU:s rambeslut om människohandel infördes i Sverige en bestämmelse om människohandel i brottsbalken 2002. Inledningsvis inriktades brottet enbart mot förfaranden syftande till sexuellt utnyttjande av offret, men sedan 2004 omfattas utnyttjanden även i krigstjänst, tvångsarbete eller något annat sådant tvångstillstånd, utnyttjande för avlägsnande av organ eller utnyttjande i en situation som innebär nödläge för den utsatte.

Denna uppsats behandlar den svenska straffrättsliga regleringen av människohandel för sexuella ändamål ur ett offerperspektiv. Utgångspunkten för uppsatsen är ifrågasättandet av rättssubjektet, här i form av brottsoffret, som en fri och autonom individ med kapacitet att göra fria val oberoende av social kontext. Utifrån detta analyseras vilka diskurser som uttrycks i konstruktionen av rättsskyddssubjektet. Huvudsakligen analyseras hur människohandelsoffret förhåller sig till straffrättens presumtion om rättsskyddssubjektets fria vilja.

Förkortningar

art.	artikel
BrB	Brottsbalken
dir.	direktiv
Ds	Departementsserien
EU	Europeiska unionen
FN	Förenta nationerna
HD	Högsta domstolen
kap.	kapitel
Palermoprotokollet	Förenta nationernas tilläggsprotokoll om förebyggande, bekämpande och bestraffande av handel med människor, särskilt kvinnor och barn
prop.	proposition
SOU	Statens offentliga utredningar
UD	Utrikesdepartementet
UN	United Nations

1. Inledning

Kvinnor som utsätts för människohandel kan framställas som lättledda offer eller självständiga aktörer. I den första kategorin faller kvinnor som anses falla offer för människohandel på grund av socioekonomiska förhållanden som gör dem sårbara för kriminella aktörer. Konstruktionen av detta subjekt innebär en person som inte har möjlighet att göra egna val. I den andra kategorin konstrueras subjektet som en kvinna som mer eller mindre känner till de omständigheter hon ställs inför, men som ändå tar ett beslut för att förhoppningsvis förbättra sin livssituation.¹

Fenomenet människohandel kan betraktas utifrån flera skilda utgångspunkter. Människohandel kan anses vara ett moraliskt problem, ett kriminellt problem, ett migrationsproblem, ett mänskliga rättigheterproblem, ett problem för den allmänna ordningen eller ett arbetsrättsligt problem.² Människohandel innefattar också frågor om globalisering, socioekonomiska skillnader mellan och inom länder, marknadsliberalisering, konsumtionssamhället och människokroppen som en handelsvara och den påstått växande gränsöverskridande organiserade brottsligheten.³

Traditionellt förknippas dock människohandel med prostitution och irreguljär immigration. På senare år har begreppet utvidgats till att innefatta andra ändamål än prostitution och anses numera inbegripa tvångsarbete, tvångsäktenskap och slaveriliknande förhållanden.⁴ Människohandel med kvinnor brukar sammanlänkas med prostitution, men all prostitution innebär inte människohandel. Det går att tala om en internationell diskursändring sedan början av 2000-talet från ett prostitutions- till ett människohandelskoncept. Resultatet av detta innebär att frågan om prostitution ofta saknas på den internationella agendan.⁵

Människohandel brukar också kategoriseras som en form av slaveri. Enligt Anti-Slavery International är en slav någon som:

- Tvingas att arbeta genom fysiskt eller psykiskt hot,
- ägs eller kontrolleras av en "chef", vanligen genom fysiskt eller psykiskt hot,
- dehumaniseras, behandlas som en handelsvara eller köps och säljs som "egendom",

---

¹ Abiala, Kristina: "The Republic of Moldova: Prostitution and Trafficking in Women". I: Gangoli, Geetanjali och Westmarland, Nicole (red): *International Approaches to Prostitution*, Bristol 2006, s. 100.

² SOU 2001:14 s. 425-426

³ Askola, Heli: *Legal Studies to Trafficking in Women for Sexual Exploitation in the European Union*, Oxford 2007 s. 2

⁴ Sanghera, Jyoti: "Unpacking the Trafficking Discourse". I: Kempadoo, Kamala m.fl. (red): *Trafficking and Prostitution Reconsidered: New Perspectives on Migration, Sex Work, and Human Rights*, Boulder 2005, s. 10.

⁵ Abiala s. 95.

- är fysiskt förhindrad eller är försatt under restriktioner mot hans eller hennes rörelsefrihet.⁶

Innan år 2000 saknades internationell samstämmighet om vad begreppet "människohandel" egentligen innebar. Genom FN-protokollet om förebyggande, bekämpande och bestraffande av handel med människor, det s.k. Palermoprotokollet, skapades för första gången en gemensam definition i ett internationellt bindande dokument.⁷

Människohandel med *kvinnor* med sexuellt utnyttjandesyfte har ansetts vara den mest förekommande formen av människohandel i Sverige. Människohandel syftande till att offret ska utnyttjas i prostitution är också den enda typen av människohandel som hittills varit föremål för prövning i svenska domstolar.⁸ Något åtal för människohandel har hittills inte varit föremål för prövning i högsta domstolen. Tillämpningen av människohandelsbestämmelsen har lett till varierande kritik. Ofta hävdas att regelns utformning skapar bevisproblematik som leder till att ett yrkande om ansvar för människohandel för sexuella ändamål istället resulterar i ansvar för koppleri eller grovt koppleri.⁹

1.1. Syfte och frågeställningar

Syftet med uppsatsen är att utreda vilka diskurser som reflekteras genom konstruktionen av rättsskyddsobjektet i bestämmelsen om människohandel för sexuella ändamål, BrB 4:1 § p 1. Arbetet utgår från dessa frågeställningar:

- Vilka föreställningar finns i straffrätten om de rättssubjekt straffrätten är avsedd att beskydda och bestraffa?
- Vilka föreställningar om kön, etnicitet eller andra sociala, ekonomiska och kulturella faktorer finns i lagstiftningen och rättskipningen som avser människohandel?
- Vilka konsekvenser får dessa perspektiv i rättskipningen över människohandel?

1.2. Metod och material

Denna uppsats behandlar den svenska straffrättsliga regleringen av människohandel med fokus på människohandel för sexuella ändamål. Jag

⁶ Anker, Christien van den: "Contemporary Slavery, Global Justice and Globalization". I: *The Political Economy of new Slavery*, New York 2004 s. 18, 26

⁷ Prop. 2003/04:111 s. 12

⁸ SOU 2008:41 s. 91. Den 21 maj 2008 inleddes för första gången en process i svensk domstol (Attunda tingsrätt) angående människohandel där målsägande är två *svenska* kvinnor. Thelénus-Wanler, Emma & Svahn, Clas: "44-åringen erkänner koppleri" I: Dagens Nyheter 2008-05-21

⁹ Det förekommer även att åklagare väljer att rubricera människohandelsförfaranden som andra brott, t.ex. koppleri eller grovt koppleri. Se SOU 2008:41 s. 97-98

har valt att lägga tyngdpunkten på detta område eftersom ämnet aktualiserar relevanta gränsdragningar till regleringen av prostitution, offrets samtycke och fria vilja. Brottet som infördes i BrB 4:1 a § år 2002 stadgade fram till 2004 ansvar för *människohandel för sexuella ändamål*. Numera heter brottet bara *människohandel*, men utnyttjandesyftet i BrB 4:1 a § p. 1 är oförändrat. Jag använder genomgående begreppet ”människohandel för sexuella ändamål” avseende lagstiftningen både före och efter 2004. Eftersom människohandel för sexuella ändamål brukar sammanlänkas med gränsöverskridande prostitution behandlas kortfattat även prostitution och koppleri. I detta sammanhang jämförs skyddsintresset för människohandel med skyddsintressena för prostitution och koppleri.

Uppsatsen behandlar den straffrättsliga regleringen av människohandel i Sverige ur ett rättssociologiskt och rättsdogmatiskt perspektiv. Det rättssociologiska perspektivet är ägnat att utreda vilka diskurser, eller underliggande föreställningar, som råder om samhällsliga strukturer och maktförhållanden i den straffrättsliga lagstiftningen över människohandel. Metoden grundar sig i den feministiska analysen av rättssubjektet som en fri, självständig och könsneutral individ. Ulrika Anderssons avhandling ”Hans (ord) eller hennes?”, artikeln ”Vara till salu: utsatthet vid människohandel i straffrättslig belysning” och Kerstin Berglunds ”Straffrätt och kön” har utgjort viktiga inspirationskällor för valet av metod.

Den rättsdogmatiska aspekten av arbetet innefattar en beskrivning av människohandelsbrottets uppbyggnad och utmynnar i en diskussion i uppsatsens sjätte avsnitt om brottets skyddsintresse m.m. En rättsdogmatisk metod brukar anses bygga på användandet av lagstiftning, förarbeten, rättsfall och doktrin som arbetsmaterial. De rättsfall som presenteras i uppsatsen är ett eget urval av de domar som redogörs för i SOU 2008:41. Urvalet har skett med hänsyn till hur olika resonemang om offrets fria vilja framhävs i domskälen. Urvalet ska alltså inte ses som ett uttryck för hur Sveriges domstolar *vanligtvis* resonerar när det gäller människohandel. Syftet med domsreferaten är att belysa hur lagstiftningens diskurser kan uttryckas i den praktiska rättstillämpningen.

Det har skrivits relativt mycket om människohandel under 2000-talet, särskilt på ett internationellt plan. Delar av den litteratur som använts i denna framställning är inte av direkt juridisk karaktär, vilket också sammanfaller med valet av metod.

1.2.1. Ett strukturellt angreppssätt

I denna uppsats behandlas olika förklaringar till varför människor utsätts för människohandel. Ett strukturellt perspektiv betonar att olika strukturer i samhället skapar ojämlika villkor för särskilda grupper. Strukturella faktorer kan utgöras av t.ex. arbetslöshet eller fattigdom. Normalt sett relateras inte rättssubjekten till strukturella samband inom rättsvetenskapen. Rättsvetenskapen betonar istället det autonoma och individuella subjektet

som är frikopplat från strukturella samband. Detta kan uttryckas som att individer autonomt och rationellt utför brottsliga gärningar mot andra autonoma och rationella individer. Sedan sent 1990-tal har strukturella utgångspunkter introducerats i svensk straffrätt. Kvinnofridsbrottet är ett exempel på detta, men också i samband med organiserad brottslighet, till vilket människohandel brukar räknas, används strukturella förklaringar.¹⁰ I de svenska förarbetena brukar strukturella faktorer som arbetslöshet och fattigdom lyftas fram som förklaringar till människohandelns förekomst (se avsnitt 3.5).

1.2.2. Diskurser

Enligt *Michel Foucault* är diskurser saker som görs i institutionella sammanhang och det språk detta innefattar. Diskurser kan ta sig uttryck i tal och skrift men även i olika andra sätt att agera. Resonemang i förarbeten och rättspraxis är exempel på vad Foucault benämner institutionella praktiker och i dessa uttrycks olika diskurser. *Språket* i de institutionella praktikerna har en avgörande betydelse för hur sociala subjekt och deras subjektivitet och identitet konstrueras. Diskurserna får också inflytande över vad som kan sägas, tänkas och göras i olika sammanhang. Rättsskyddssubjektet utformas i de rättsliga diskurser som prövar om brott har begåtts mot detta subjekt.¹¹ I denna uppsats analyseras hur rättsskyddssubjektet har konstruerats i människohandelsparagrafen.

1.3. Avgränsningar

Denna uppsats innefattar en analys av de diskurser som uttrycks i den svenska straffrättsliga regleringen av människohandel. Gränsdragningar till andra straffbelagda gärningar som försök, förberedelse och medhjälp till människohandel, brottskonkurrens och alternativbrott m.m. är därför inte intressanta i detta sammanhang. Frågor om straffmätning och påföljd behandlas inte heller i uppsatsen. Uppsatsens fokus på människohandel för sexuella ändamål innebär en annan avgränsning. Den straffrättsliga regleringen av människohandel som avser andra former av utnyttjanden analyseras följaktligen inte. Människohandel med barn analyseras inte heller ingående.

1.4. Disposition

I avsnitt två analyseras straffrättens konstruktion av rättssubjektet. Som utgångspunkt används litteratur av rättsvetare som betraktar rätten ur ett feministiskt perspektiv. När jag hädanefter skriver om ”feministisk” analys,

---

¹⁰ Andersson, Ulrika: *Vara till salu: utsatthet vid människohandel i straffrättslig belysning*, Lund 2008 (kommande), s. 2 f.

¹¹ Andersson: *Hans (ord) eller hennes?*, Lund 2004 s. 31-32

forskning eller vetenskap används begreppet som ett förenklat samlingsbegrepp. Inom den feministiska litteraturen finns givetvis många olika ståndpunkter. Avsnittet innehåller en kritisk analys av det straffrättsliga rättssubjektets konstruktion.

Avsnitt tre beskriver bakgrunden till begreppet ”människohandel” och människohandelns koppling till prostitution. I detta avsnitt förekommer referenser till källor som utgår från olika betraktelsesätt på prostitution. Generellt sett går det att se på prostitution som en acceptabel sysselsättning som baseras på individens fria val eller att se det som en oacceptabel företeelse som baseras på t.ex. kvinnoförtryck. I avsnitt tre behandlas också olika synsätt på människohandelns offer. Till sist presenteras olika förklaringar till människohandelns uppkomst.

Avsnitt fyra behandlar Palermoprotokollet och EU:s rambeslut av den 19 juli 2002 om bekämpande av människohandel (2002/629/RIF). Det finns flera andra internationella instrument som behandlar människohandel med sammanhängande frågor. Denna framställning har dock fått begränsas till ovanstående dokument, som också hör till de viktigaste för den svenska lagstiftningen om människohandel. Bakgrunden till den svenska lagstiftningen baseras på svenska lagförarbeten såsom SOU och propositioner. Under slutskedet av författandet av detta examensarbete publicerades SOU 2008:41, som föreslår vissa ändringar av människohandelsbrottets konstruktion. Jag behandlar enbart utredningen i den del den relaterar till människohandelsbrottet i BrB 4:1 §.

I avsnitt fem presenteras en rad rättsfall från de svenska domstolarna. Efter respektive dom följer en kommentar av författaren.

Avsnitt sex utgörs av en analys.

2. Straffrätten och individen

2.1. Rättens subjekt

I rättssystemet förutsätts existensen av ett rättssubjekt som anses handla på ett visst sätt, utövar vissa rättigheter och förutsätts ha ett visst ansvar. Varje del av rättsordningen har ett eget subjekt med en specifik karaktär. Enligt feministisk analys spelar rättssubjektet en avgörande roll i rättssystemet. Subjektets egenskaper tjänar till att rättfärdiga och rationalisera rättens form och prioriteter. Vissa feministiska forskare anser att rättssubjektet inte bara presenteras av rättssystemet, utan att det också *skapas* av rättssystemet.¹²

Ur ett feministiskt perspektiv behandlas kvinnor och män, heterosexuella och homosexuella och andra med ”avvikande” sexuell läggning på olika sätt genom rättssystemets utformning. Det går här att tala om ett bekönat rättssystem. Rättssubjektet baseras på manliga stereotypa karakteristika som rationalitet, oberoende och självbestämmanderätt. Dessa egenskaper ses som naturliga beståndsdelar hos alla subjekt. Rättssystemet förväntar sig att båda subjekten ska uppfylla vissa stereotyper och gynnar därför män som innehar dessa stereotypa drag. Som exempel i straffrätten kan nämnas det beteende som kan grunda ansvarsbefriande verkan i fallet nödvärnsrätt. Den rätt till självförsvar som lagen medger kan anses som ett rättsligt försvarbart beteende hos någon som skolats i maskulina mönster.¹³

Den liberala föreställningen av rättssystemet grundar sig i att rättssystemet ställer upp vissa villkor som neutralt appliceras på parter som är formellt jämbördiga. Ojämligheter och maktförhållanden parterna emellan brukar inte diskuteras i den juridiska doktrinen. En annan populär föreställning om rättssystemet är att rätten är en samhällsvetenskap fristående från politik, etik och religion. Detta tankesätt förkroppsligas i sin helhet i *Hans Kelsens* rena rättslära, men genomsyrar hela den rättspositivistiska traditionen.¹⁴

I den rättsvetenskapliga teorin och praktiken är subjektsperspektivet – tanken om ett subjekt som kan inneha rättigheter och skyldigheter – grundläggande. Den liberala idén om en enskild individ som har rättigheter och skyldigheter står i centrum för rättsvetenskapen.¹⁵ Denna idé om subjektet har funnits inom rättsvetenskapen sedan upplysningstiden och *Descartes* subjektuppfattning. Enligt *Descartes* definition är subjektet en storhet som existerar i sig genom att tänka. Subjektet är oberoende av yttre

---

¹² Naffine, Ngarie och Owens, Rosemary J.: ”Sexing Law”. I: Naffine, Ngarie och Owens, Rosemary J (red): *Sexing the Subject of Law*, London 1997 s. 7

¹³ Davies, Margaret: ”Taking the Inside Out – Sex and Gender in the Legal Subject”. I: Naffine och Owens (red) s. 35.

¹⁴ Lacey, Nicola: *Unspeakable Subjects: Feminist Essays in Legal and Social Theory*, Oxford 1998, s. 5-7.

¹⁵ Andersson 2008 s. 4

omständigheter och relationer.¹⁶ Subjektet anses vara autonomt, avgränsat och rationellt när det utför egna och fria val.¹⁷

Enligt *Foucault* är subjektet ett resultat av de socialt och kulturellt strukturerade diskurser som subjektet är en del av. Till skillnad från Descartes subjekt påverkas Foucaults subjekt av yttre faktorer. Subjektet formas, definieras och reproduceras av de strukturerade diskurser i vilka det ingår. Enligt Foucault innehåller rättssystemen en typ av strukturerade diskurser som modellerar subjektet. Då subjekten är föremål för diskursernas reglering formas, definieras och reproduceras de av de juridiska diskursernas villkor. Enligt Foucault har inte bara de *rättsliga normerna* en normerande verkan. Även det sätt på vilket de *rättsliga diskurserna* är konstruerade inverkar på subjektet. De rättsliga strukturerna medverkar enligt detta synsätt till att skapa subjekten.¹⁸

Den feministiska rättsvetenskapen studerar på vilka sätt rätten reflekterar, reproducera, uttrycker och vidmakthåller samhällliga maktförhållanden. Framförallt ifrågasätter den feministiska rättsvetenskapen den liberala idén om rättens autonomi. Enligt den feministiska åskådningen är rätten bunden till sociala, ekonomiska och politiska krafter som ständigt påverkar den.¹⁹ Den feministiska forskningen har t.ex. undersökt utformningen av rättssubjektet i straffrätten. Rättssubjektet konstrueras som en abstrakt individ som är oberoende av dess sociala kontext. Förutsättningarna för personligt ansvar är företrädesvis baserade på faktiska omständigheter vid begåendet av en gärning. Ett exempel på detta är under vilket mentalt tillstånd en gärning har begåtts. Genom en dylik subjektskonstruktion *dekontextualiseras* och *formaliseras* den dömande processen från sociala och politiska omständigheter.²⁰

Utformandet av abstrakta och universella rättigheter konstruerade som ”frihet från-” kan också kritiseras utifrån ett feministiskt perspektiv. I den verkliga världen är utövandet av rättigheter beroende av sociala, ekonomiska och psykologiska faktorer. Kvinnor, etniska minoriteter och flyktingar påverkas ibland särskilt av dessa faktorer. Rättigheter som inte tar hänsyn till de verkliga ekonomiska, sociala och kulturella möjligheter som krävs för att utöva rättigheterna kan därför anses fungera till nackdel för de mindre privilegierade. Att förutsätta att parter är jämlika och har samma möjligheter att uppnå rättvisa fungerar systematiskt till *nackdel* för personer som har färre möjligheter och som inte passar in i mallen för rättssubjektet. Dessa argument osynliggörs dessutom av presumtionen att rättssubjektet är en universell individ utan några specifika kännetecken.²¹

---

¹⁶ Lundström, Karin: *Jämlikhet mellan kvinnor och män i EG-rätten: en feministisk analys*, Uppsala 1999 s. 39-40

¹⁷ Andersson 2004 s. 48

¹⁸ Lundström s. 40

¹⁹ Lacey s. 7

²⁰ Lacey s. 198-199

²¹ Askola s. 150

2.2. Straffrättens ansvarssubjekt och rättsskyddsobjekt

Den rättsvetenskapliga forskningen utpekar två straffrättsliga subjekt. Under straffrättssystemet utsätts det enskilda rättssubjektet för antingen bestraffning eller beskydd. Subjekten kan därför kallas ansvarssubjekt respektive rättsskyddsobjekt. *Rättsskyddsobjektet* beskyddas mot vissa gärningar genom straffrättens brottsbestämmelser. *Ansvarssubjektet* är vad som i straffrätten kallas gärningsman. Ansvarssubjektets intressen har tenderat att stå i fokus i den moderna straffrätten.²²

2.2.1. Människan i en straffrättslig kontext

Människan inom straffrättssystemet kan enligt *Kerstin Berglund* betraktas från tre perspektiv: från tillämpningsnivå, systemnivå och teorinivå. På tillämpningsnivån finner vi den faktiska människan som begår eller blir utsatt för brott. På systemnivån finner vi den rättsliga konstruktionen av offer och gärningsman, här kallade gärningsobjekt och gärningssubjekt. På teorinivån finns "individen" som är en teoretisk konstruktion och central för straffrättens etiska eller ideologiska ställningstaganden.²³

Straffrätten syftar till att beskydda den teoretiska individen därför att den är en bärare av mänskliga individuella friheter som bör skyddas. För att straffrätten ska kunna garantera ett rättsligt skydd av dessa friheter måste straffrätten beskriva en människa som har förutsättningar att besitta en sådan individuell frihet. Den teoretiska individ som straffrätten beskriver är därför ett ideal som utgår från en människa som har kapacitet att fatta beslut oberoende av andra. Denna fria individ är dock ett otillräckligt uttryck för att beskriva en människa i en viss social situation. Straffrättens beskrivning av verkligheten och människan kräver i praktiken ytterligare ställningstaganden.²⁴

2.2.1.1. Straffrättens skyddsobjekt

Varje kriminalisering bygger på ett skyddsobjekt. Skyddsobjektet handlar inte om en enskild persons omedelbara intresse, utan om ett intresse eller värde som samhället önskar skydda. Skyddsobjektet är därför ett *abstrakt* intresse som anses vara av ett sådant värde att det bör beskyddas genom straffrätten. De centrala straffrättsliga skyddsintressena utgörs av individuella värden såsom människans rätt till liv och hälsa. De etiska värden som kan betraktas som allmängiltiga är de värden som grundar den demokratiska staten. De individuella värden som uttrycks i de straffrättsliga skyddsintressena utgår därför ofta från de mänskliga fri- och rättigheterna.²⁵

²² Andersson 2004 s. 15-16, 33-35, 47

²³ Berglund, Kerstin: *Straffrätt och kön*, Uppsala 2007, s. 31

²⁴ Berglund s. 32-34

²⁵ Berglund s. 50-52.

Ett straffrättsligt skyddsobjekt är t.ex. ”rätten till frihet” som beskyddas genom BrB:s fjärde kapitel.

De gärningar som kriminaliseras är sådana gärningar som utgör eller kan innebära en skada i förhållande till det skyddade värdet. Gärningarna måste dock anses vara straffvärda, vara av sådant slag att de riktas mot någon annan och att en kriminalisering av dessa kan förväntas vara effektiv. Även principerna för kriminalisering tar sin utgångspunkt i en föreställning om individuell autonomi. Det värde som är av grundläggande betydelse vid alla straffrättsliga åtgärder är *skyddet av den fria individen*.²⁶

2.2.1.2. Den fria individen

Det straffrättsliga skyddet av den fria individen innebär ett skydd av den individuella friheten mot statens och andras kränkningar. Den individuella friheten har också vissa normativa konsekvenser. Människan ska ur ett rättsligt perspektiv behandlas som *oberoende och fri att fatta egna beslut*. Utan det kravet skulle människan inte kunna anses ha kapacitet att efterleva etiska normer. Presumtionen om individens fria vilja är därför av central betydelse för möjligheten att utkräva straffrättsligt ansvar. Idén om den fria individen kan sägas utgå från etiska skäl att tala om människan utifrån vissa förutsättningar.²⁷

Förhållandet mellan gärningssubjektet och konstruktionen av den fria individen är inte särskilt komplicerat. Den som har en fri vilja är också kapabel att ta ansvar för sitt eget handlande.²⁸ Förhållandet mellan gärningsobjektet och den fria individen som teoretisk konstruktion är dock mer komplext. Gärningsobjektet skyddas genom vissa abstrakta skyddsintressen. Av respekten för den individuella friheten följer att man inte kan underkänna människans möjlighet att göra val som skadar hennes egna intressen.²⁹ Principiellt kan människan förfoga över sig själv även om detta leder till att de egna intressena kränks. Straffrätten skyddar dock människor även i situationer där de inte är fria. Alla intressen är inte möjliga att förfoga över genom samtycke och därför är samtycke i vissa situationer inte rättsligt relevant.³⁰

2.2.2. Straffrättsliga ideal och brottsoffer

Rättsstatens ideal bygger på idén om ett individuellt skydd mot statlig maktutövning. Straffrättens systematik grundas på relationen mellan staten och gärningsmannen. Konstruktionen av den fria individen utgår från

---

²⁶ Berglund s. 53-54.

²⁷ Berglund s. 59-60.

²⁸ Straffrätten kan dock genom sin systematik begränsa möjligheterna att utkräva detta ansvar t.ex. genom att man argumenterar för ett minskat straffvärde, t.ex. genom klandervärdighetsbedömningen. Se Berglund s. 61 med hänvisningar i not 97.

²⁹ Berglund s. 61.

³⁰ Berglund s. 86.

gärningssubjektet, d.v.s. dess förhållande till straffrätten som en begränsning av den individuella friheten. *Gärningsobjektet*³¹ befinner sig dock i en annan rättslig relation till staten än gärningssubjektet. Brottsoffrets intresse av individuell frihet handlar om möjligheten till självbestämmande i förhållande till *andra människor*. Brottsoffrets intresse har kränkts genom den straffbelagda gärningen. Därför kännetecknas offerpositionen av en *brist* på självbestämmande.³²

Det finns ett samband mellan det straffrättsliga idealet och beskrivningen av människan i straffrätten. Detta samband kommer sedan till uttryck i den straffrättsliga argumentationen. Rättstillämpningen bör inte komma i konflikt med idealet om den fria individen. Detta leder till att konstruktionen av den fria individen får utgöra ramen för varje bedömning av människan, även vid bedömningar av gärningsobjektet. Den fria och oberoende individens intresse av att handla fritt är en viktig utgångspunkt i rättstillämpningen.³³

I den straffrättsliga bedömningen blir offret en del av beskrivningen av den verkliga händelse som ligger till grund för den straffrättsliga ansvarsbedömningen. *Kerstin Berglund* menar att straffrätten skapar en objektivering av offret vilken sker i flera led. På ett *systematiskt* plan är offret ett angreppsobjekt för en straffbar gärning. I den *faktiska situationen* är offret ett objekt för gärningsmannens gärning. I *processen* är offret ett objekt för domstolens bedömning av gärningen och uppsåtet.³⁴

---

³¹ Berglund använder begreppet ”gärningsobjekt” medan Andersson använder begreppet ”rättsskyddssubjekt”.

³² Berglund s. 84-86

³³ Berglund s. 63, 85-87

³⁴ Berglund s. 86-87

3. Människohandel

3.1. En historisk översikt

Den engelska termen "trafficking" har sitt ursprung i internationella konventioner från det tidiga 1900-talet som riktades mot en allt vanligare förekomst av migrerande kvinnor inom patriarkaliskt definierade arbetsområden. Grupper av fattiga män och kvinnor korsade gränser i sökandet efter en bättre framtid och hamnade inte sällan i trälomsliknande arbetsförhållanden. För kvinnor kunde detta innebära en väg in i mer eller mindre organiserad prostitution. I åsiktsbildningen kring dessa fenomen under 1900-talets början bortsågs från den inverkan som kolonialism och patriarkaliska samhällsförhållanden hade på dessa arbetsförhållanden. Istället antogs en uppfattning som förknippade förnedrade kvinnors sexualitet med prostitution. De berörda kvinnorna utmålades som lurade, fångade, kidnappade och tvingade in i prostitution. Förklaringen låg i den demoraliserade sexualitet och ociviliserade karaktär som förknippades med de nya immigrantsamhällena. Diskurserna som skapades under det tidiga 1900-talet gav upphov till en social och etnocentrisk s.k. moralpanik om den "vita slavhandeln" bland den västeuropeiska och amerikanska medel- och överklassen. Bilden som skapades innebar att unga vita kvinnor utsattes för övergrepp av en odefinierad icke-västeuropé. Detta gav i sin tur upphov till en alltmer restriktiv immigrationspolitik, begränsad rörelsefrihet och minskad sexuell frihet för dessa kvinnor. Den tidiga definitionen av trafficking ledde till ett FN-protokoll år 1949 (UN Convention for the Suppression of Trafficking in Persons and the Exploitation of Prostitution of Others).³⁵

Efterkrigstiden kännetecknades av en ökad reglering och organisering av arbetskraft och immigration och den s.k. moralpaniken över det vita slaveriet och människohandeln avtog. Under 1970-talet uppmärksammades företeelsen ånyo av feminister engagerade i den sociala situation i Sydostasien som följde av Vietnamkriget. Sexturism, s.k. "mail order brides", "militariserad prostitution" och tvångsförflyttningar av kvinnor med våldsinslag var aspekter som togs upp i den feministiska kampanjen. Begreppet "sexslaveri" myntades av radikala feminister och begreppet avsåg en värsta form av patriarkaliskt förtryck.³⁶

En annat feministiskt synsätt med en mer differentierad analys växte fram under 1980- och 1990-talen. Synsättet baserades på att många kvinnor förvisso tvingades in i och kränktes i den globala sexhandeln, men deras livssituationer liknade på många sätt de migrerande kvinnor som försökte skapa ett uppehälle för sig själva och sina familjer i en patriarkalisk och

---

³⁵ Kamala, Kempadoo: "From Moral Panic to Global Justice: Changing Perspectives on Trafficking". I: Kempadoo m.fl. (red) s. ix-xi

³⁶ Kempadoo s. xi

rassegregerad världsordning. Ur denna analys framväxte ett koncept som särskiljde rekrytering och förflyttningar under tvång från annan prostitution. Kvinnohandeln ansågs vara ett resultat av patriarkaliska strukturer, den globaliserade kapitalismen, allt djupare klyftor i världssamhället och internationella ras-, religions- och nationalitetshierarkier. Inte bara sexhandeln sågs som en förklaring till människohandeln, utan också den allt ökade efterfrågan på utbildad (icke-sexuell) arbetskraft som gick hand i hand med ökad ras- och könsmässig segregering inom immigrationen och arbetskraften. Parallellt med denna nya feministiska utgångspunkt analyserades också människosmugglingen. Skillnaden mellan människosmuggling och människohandel var *syftet* med förflyttningen.³⁷

Det skifte som skedde i synsättet på människohandel kom att uttryckas i det nya FN-protokoll rörande människohandel som antogs år 2000 (det s.k. Palermoprotokollet).³⁸ Protokollet ersatte 1949 års protokoll. Paradigmskiftet innebar att fokus förflyttades från den internationella sexhandeln till *bekämpande av gränsöverskridande organiserad kriminalitet*. Kampen mot människohandeln gjordes synonym med kampen mot organiserad brottslighet. Olagliga förflyttningar av människor, vapen och narkotika gjordes därmed till ett samlingsbegrepp. Bestraffning av personer som medverkar i att förflytta personer i strid mot nationella immigrationsregler blev centralt för FN:s anti-människohandelspolitik. Palermoprotokollet syftade till nationellt straffbeläggande av utnyttjandet av andras prostitution när det innefattar ett gränsöverskridande. Frågan om *lagligheten* av prostitution lämnades dock öppen för att tillåta skiftande nationella regleringar.³⁹

Människohandeln har uppmärksammats i Sverige först under de senaste åren. Införandet av lagen om förbud mot köp av sexuella tjänster⁴⁰ ledde till kontroller av sexhandeln som uppdagade kopplerihärvor med internationella förgreningar. Det visade sig att ”en hel del” av de prostituerade kvinnor som påträffats i dessa utredningar varit offer för människohandel.⁴¹ Innan sexköpslagens införande och den ökade uppmärksamheten mot gränsöverskridande människohandel skrevs det istället i svenska förarbeten om ”organiserad öststatsprostitution”, ”kvinnor från det forna Sovjet som ”sökt lyckan” västerut” och ”farhågor om organiserad import av öststatsprostituerade till Sverige”. Då ansågs Sverige dock till stor del vara förskonat från ”öststatsprostitutionen”.⁴² Människohandel ansågs tidigare inte vara ett stort problem i Sverige⁴³ och Sverige anses i jämförelse med andra europeiska länder vara ”relativt förskonat” från människohandel.⁴⁴

---

³⁷ Kempadoo s. xi-xii.

³⁸ UN Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, Especially Women and Children.

³⁹ Kempadoo s. xii-xiii.

⁴⁰ SFS 1998:408 (upphävd), numera BrB 6:11.

⁴¹ SOU 2002: 60 s. 147.

⁴² SOU 1995:15 s. 94-95.

⁴³ SOU 2001:14 s. 427.

⁴⁴ SOU 2001:14 s. 471.

Den i Sverige vedertagna definitionen av människohandel avser handel med människor med inslag av otillbörliga påtryckningar eller utnyttjanden som syftar till någon form av exploatering av offret. Vanligtvis brukar detta ske i form av utnyttjande av en persons särskilda *utsatthet*. Denna utsatthet kan grunda sig i ett ekonomiskt skuldförhållande eller tjänste- eller anställningsförhållande till gärningsmannen. Den kan även grunda sig i att offret lever under ekonomiskt svåra förhållanden, i flyktingskap eller lider av något handikapp eller sjukdom. Själva handeln kan bestå i transporterande, mottagande eller inhysande av personer. Det signifikanta för brottet människohandel är att förfarandet alltid syftar till någon form av efterföljande *utnyttjande* av offret. Syftena kan vara att en person skall utnyttjas för sexuella ändamål, för arbetskraftsexploatering, utnyttjande i krigstjänst, för organanskaffning eller utnyttjande i en situation som innebär nödläge för den utsatte. Människohandel anses utgöra ett *brott mot person*. Samtycke till människohandel kan inte anses relevant om offret utsatts för otillbörliga påtryckningar, utnyttjande eller vilseledanden. För människohandel som riktas mot barn krävs inte att gärningsmannen har använt sig av dylika otillbörliga medel.⁴⁵

Människohandelsbrottet siktar på ett angrepp mot offrets *frihet*. Syftet med straffbeläggandet av människohandel för sexuella ändamål är att skydda personer från att genom andra personers uppsåtliga handlande *försättas i en situation där de lätt kan utnyttjas för sexuella ändamål*. Om något sådant utnyttjande kommer till stånd är irrelevant för straffansvaret. Till skillnad från koppleri, som innebär ett otillbörligt ekonomiskt utnyttjande av annans prostitution, innefattar människohandelsbrottet ett krav på att ett *otillbörligt medel* ska ha använts.⁴⁶

3.2. Frihet, prostitution och människohandel

En klassisk definition av frihet skapades av *Isaiah Berlin*, som grundlade en dualistisk syn på begreppet. Med *negativ frihet* avses frånvaron av hinder mot individuella valmöjligheter ("frihet från -"). *Positiv frihet* avser ett tillstånd av valfrihet där individuella beslut är möjliga ("frihet till -"). Den negativa friheten brukar kopplas till politisk liberalism och eftersträvar begränsningar av externa faktorer som kan inverka negativt på individens valmöjligheter. Den positiva friheten koncentreras till faktorer som påverkar individens valfrihet, såsom fattigdom eller bristande utbildning. Också *interna* faktorer som kan påverka individens handlingsmöjligheter ingår i begreppet positiv frihet. Dessa uttrycks som faktorer som undertrycker individens "sannare" önskemål, såsom rädsla och beroende. Den negativa frihetens fokus på yttre barriärer för den individuella friheten kan kritiseras för att vara alltför individualistisk, medan den positiva friheten kan

---

⁴⁵ SOU 2002:69 s. 141-142.

⁴⁶ Prop. 2001/02:124 s. 28.

kritiseras för paternalism och att ensidigt dimensionera individens valmöjligheter utifrån det sammanhang individen befinner sig i.⁴⁷

Prostitution och människohandel kan betraktas utifrån Berlins frihetsbegrepp. Utifrån ett strikt negativt frihetsbegrepp kan kvinnor i prostitution ses som ”fria” i frånvaron av uppenbart tvång, medan de kan ses som ”ofria” om de utsätts för tvång. Prostituerade kan dock betraktas som mindre fria om deras beslut att prostituera sig dikteras av fattiga förhållanden eller avsaknad av utbildning. Än mindre fria är de prostituerade om de hemfallit till prostitution på grund av narkotikaberoende eller internaliserade föreställningar om kvinnans roll som tillhandahållare av sex till mannen. Synen på prostitution som ett *arbete* ansluter sig till den negativa synen på frihet, som innebär frihet för individen att göra som den vill även om detta innebär prostitution som arbete eller t.o.m. som en form av sexuellt förtryck. Synen på prostitution som *förtryck* grundar sig på föreställningen att den prostituerade saknar reella valmöjligheter. Istället förordas en samhällsordning fri från sexuellt våld, objektivisering och förtryck.⁴⁸

Ur ett snävt perspektiv kan skillnaden mellan fritt vald gränsöverskridande prostitution och människohandel förklaras med det *frihetsberövande* som människohandelsoffret utsatts för genom t.ex. bortförande eller fångenskap. Dock är inte alla människohandelsoffer inlåsta eller fysiskt hindrade. I en strikt negativ bemärkelse är de fria att lämna utnyttjandesituationen. Offren kan riskera allvarliga följder om de flyr från människohandlaren kontroll, men de är inte alltid fysiskt förhindrade att lämna situationen. Vad som binder dem till fortsatt utnyttjande är istället en rad andra omständigheter. Olagligt skuldslaveri, utpressning och att inte ha några andra val än att stanna är exempel på sådana omständigheter. Andra externa omständigheter kan också hindra offret från att lämna situationen. Valet mellan att stanna och att söka hjälp hos myndigheter kan påverkas av risken att förvisas, stigmatisering, hot om hämndaktioner mot offret och dess familjemedlemmar eller att hamna i en ekonomisk och social situation som är lika dålig som eller sämre än den som offret försökte undkomma genom att migrera. Ju större de externa barriärerna är, desto mer påverkas offrets uppfattning om den egna situationen. Många människohandelsoffer anser sig inte haft några andra val än att stanna i utnyttjandesituationen.⁴⁹

3.3. Människohandel och kvinnor

Människohandel med kvinnor för sexuella ändamål är ett genus specifikt fenomen. Denna typ av människohandel brukar anses som den vanligaste formen av människohandel och har likaså renderat störst debatt och lagstiftningsmässig respons i världen. Ofta uttrycks uppfattningen att handel

---

⁴⁷ Askola s. 44-45.

⁴⁸ Askola s. 46.

⁴⁹ Askola s. 46-47.

med kvinnor och barn utgör den stora majoriteten av människohandelns offer. Detta är en uppskattning som är svår att bevisa eller motbevisa eftersom ingen säker statistik existerar över människohandelns omfattning. Människohandel med kvinnor för sexuella ändamål är en del av det vidare konceptet människohandel (som även innefattar handel med män och barn), men kvinnor uppfattas generellt som människohandelns primära offer. Handeln med kvinnor förknippas också företrädesvis med handel för sexuella ändamål, till skillnad från den handel som inriktas mot icke-sexuella ändamål.⁵⁰

Föreställningen att människohandeln domineras av handel med kvinnor för sexuella ändamål kan uppfattas som en gällande diskurs. Att se kvinnor som människohandelns primära offer gör skillnaden mellan konstruktionerna av brotten människohandel och människosmuggling problematisk. Förståelsen av begreppet människohandel förknippas med ”kvinna” och ”prostitution” vilket kan ses som en förlängning av 1900-talskonceptet om ”det vita slaveriet” som handlade om att rädda oskyldiga (kvinnliga) offer. Enligt Askola är kopplingen mellan ”människohandel” och ”kvinnor” inte enbart en konsekvens av det större antalet kvinnor bland människohandelns offer, men också dess *orsak*. Enligt detta synsätt är människohandel en *genusspecifik konstruktion*. Kvinnor antas falla offer för människohandel för att de anses lätta att dupera eller övertala till sexarbete medan män antas vara föremål för *människosmuggling* eftersom de förutsätts ha en *aktiv kapacitet* att utvandra.⁵¹

I kontrast till detta har kritik också riktats mot att många stater bortser från den människohandel som *inte* syftar till sexuellt utnyttjande av kvinnor. Detta innebär att en genusspecifik grupp privilegieras i lagstiftningen och att de människohandelsbrott som riktas mot män lämnas utan avseende. Denna objektivering kan leda till minskad rörelsefrihet för kvinnor, som ibland hindras att lämna sina hemländer.⁵²

I SOU 1995:15 ”Könshandeln” används termen ”kvinnohandel”.⁵³ I de senare svenska utredningarna som ligger till grund för den nuvarande människohandelslagstiftningen används begreppen ”offer” och ”kvinna” växelvis, dock inte utan att författarna uppmärksammat detta.⁵⁴ I 1995 års utredning görs ingen tydlig åtskillnad mellan människohandel och termen ”könshandel”, som tycks avse prostitution. Förklaringen till den ”internationella könshandelstrafiken” sägs vara att många kvinnor och flickor i tredje världen försöker marknadsföra sin sexualitet som en sista utväg för att försörja sig själva och sina familjer.⁵⁵

---

⁵⁰ Askola s. 17.

⁵¹ Askola s. 32-33.

⁵² Jordan, Ann D. ”Human Rights or Wrongs?”. I: Masika, Rachel (red): *Gender, Trafficking and Slavery*, Oxford 2002. s. 30-31.

⁵³ Se SOU 1995:15 s. 45. Termen ”människohandel” verkar inte ha etablerats i Sverige vid denna tidpunkt eftersom utredningen använder engelskans ”trafficking”.

⁵⁴ Se Ds 2003:45 s. 97 och SOU 2002:69 s. 143.

⁵⁵ SOU 1995:15 s. 46

3.4. Offer och subjekt

3.4.1. Viljelösa offer eller handlingskapabla subjekt

Att betrakta kvinnor som utsatts för människohandel som *offer* kan uppfattas som centralt för den internationella människohandelsdiskursen. I synen på kvinnan som offer ligger föreställningen att kvinnors ställning inte är ett resultat av deras eget handlande, utan ett resultat av *manligt förtryck*. *Kamala Kempadoo* hävdar att begreppet ”offer” i sig är objektiverande och patriarkaliskt. Ur offerbegreppet går inte att härröra några föreställningar om individuell vilja och verksamhet. Uppfattningen om individen som ett offer fråntar individen dess subjektivitet och handlingskraft. Att betrakta kvinnan som ett offer förstärker istället en bild av kvinnan som oskuldsfull, passiv och formbar genom mäns handlingar. När människohandel diskuteras ses kvinnan konsekvent som offer och mannen som aktör. Det anses att kvinnor och barn fraktas över gränser mot deras vilja och hålls i fångenskap under slaverilikhande förhållanden, medan män som har blivit föremål för människohandel istället *aktivt eftersträvat* att smugglas till ett annat land. Föreställningen är att kvinnor saknar möjlighet att agera självständigt.⁵⁶

Enligt *Ann D Jordan* betraktas kvinnor som fallit offer för människohandel ofta som *sårbara och passiva objekt* som är oförmögna att fatta genomtänkta beslut och som en följd av detta måste räddas och rehabiliteras. Verkligheten kan dock vara en annan. Män och kvinnor som utsatts för människohandel är troligtvis starka och risktagande individer som har gjort rationella val när de bestämt sig för att emigrera. De har dock fallit offer för människohandel. Ofta har de starka skäl att lämna sina hem och dessa skäl kvarstår även när de tagit sig ur människohandeln. Att fortsatt kunna bistå närstående med ekonomisk eller annan hjälp kan ur offrets perspektiv vara viktigare än en lagföring av människohandlaren.⁵⁷

Framställningar av människohandelns offer brukar beskriva personer i situationer av sexuellt slaveri, skuldslaveri och kidnappning. Ofta används kraftfulla beskrivningar av offrets situation som är ägnade att göra läsaren införstådd med allvaret i de övergrepp människohandeln innefattar. Ibland talas i närmast militära ordalag om ”krig mot människohandeln”. *Heli Askola* hävdar dock att man med dylika beskrivningar riskerar att bortse från de problematiska frågor som gäller *fritt val* och *tvång*. Tillvägagångssätt för människohandelns genomförande som ofta beskrivs är regelrätt kidnappning (vilket uppges vara sällsynt) eller pojkvänner och ”agenter” som med löften om arbete eller äktenskap utomlands rekryterar marginaliserade kvinnor som är angelägna om att emigrera för ett bättre liv. Kvinnorna transporteras därpå till en destinationsort där deras ”arbetsgivare” befinner sig. Vid denna

---

⁵⁶ Kempadoo, Kamala: “From Moral Panic to Global Justice: Changing Perspectives on Trafficking”. I: Kempadoo m.fl. (red) s. 22-24

⁵⁷ Jordan s. 29-30.

tidpunkt framkommer det att kvinnorna lurats antingen om arbetets natur (som ofta utgör prostitution) eller om arbetets omfattning och karaktär.⁵⁸

Enligt en FN-rapport från 1997 kan den *sexuella* människohandelns *kvinnliga* offer delas in i fyra olika grupper:

- kvinnor som har blivit fullständigt duperade och tvingade. Dessa kvinnor har ingen aning om vart de ska eller vilken sorts arbete de ska utföra.
- Kvinnor som har fått höra ”halvsanningar” om vilken typ av arbete de ska utföra. De tvingas sedermera utföra arbete som de inte har samtyckt till och deras valmöjligheter är begränsade eller obefintliga. Deras rörelsefrihet och möjligheter att förändra sin situation är starkt begränsad eftersom de kan vara försatta i skuldslaveri eller för att resedokument och pass har konfiskerats.
- Kvinnor som har informerats om vilken sorts arbete de ska utföra. Även om de inte vill utföra detta arbete ser de inga möjliga ekonomiska alternativ och överlåter kontrollen till en människohandlare som utnyttjar deras ekonomiska och legala sårbarhet för ekonomiska vinster. Kvinnan försätts sedermera i skuldslaveri, ofta mot sin vilja.
- Kvinnor som är helt införstådda med vilket arbete de skall utföra, har inga invändningar emot att utföra det, kontrollerar sin ekonomi och har relativt oinskränkt rörelsefrihet. Denna situation kan enligt rapporten inte kategoriseras som människohandel.⁵⁹

I de svenska förarbetena och utredningarna är den traditionella beskrivningen av människohandelns offer en ung kvinna eller ett barn som lever under svåra förhållanden. I offrets hemland råder fattigdom, arbetslöshet och allvarliga ojämlikheter. Samhället präglas av kvinnoförtryck och rasism. Offret lever redan i en utsatt situation och har ofta starka motiv att vilja lämna sitt hemland. Ofta beskrivs offret som ”sårbart” och därmed lätt att utnyttja. När personen befinner sig i människohandelssituationen betvingas offrets verkliga vilja genom ett utnyttjande av offrets situation, vilket innebär att offret inte är kapabelt att göra några reella och fria val.⁶⁰ I SOU 2008:41 anges att offret oftast befinner sig i en så utsatt situation att ett erbjudande om arbete i ett annat land inte är möjligt att neka till, trots att det kan stå klart att erbjudandet kan innebära en risk för att han eller hon utnyttjas på något sätt.⁶¹

När det rör sig om gränsöverskridande människohandel kan offrets kunskaper om mottagandelandet vara små och möjligheterna att vända sig till polisen eller andra för att söka hjälp kan därför framstå som obefintliga. Språksvårigheter, avsaknad av resehandlingar, rädsla för repressalier,

---

⁵⁸ Askola s. 18

⁵⁹ Ould, David: “Trafficking and International Law”. I: Anker, Christien van den (red): *The Political Economy of New Slavery*, New York 2004 s. 66

⁶⁰ Ds 2003:45 s. 15, SOU 2002:69 s. 142-143, prop. 2001/02:124 s. 9, prop. 2003/04:111 s. 31.

⁶¹ SOU 2008:41 s. 41

bestraffning för illegal immigration eller att återsändas till hemlandet är olika förklaringar till varför offret inte söker hjälp.⁶²

3.4.2. Det sårbara offret

Såväl de internationella dokumenten som de svenska förarbetena talar om ett sårbart offer. En definition som används i Palermoprotokollet och i de svenska förarbetena är att utnyttjandet av en persons *utsatta tillstånd* innebär en situation där den inblandade personen inte har några andra reella och acceptabla val än att underkasta sig utnyttjandet. Detta kan tolkas som att de mest sårbara personerna är de som har det minsta antalet alternativ.⁶³

Det finns olika definitioner av begreppet sårbarhet. En definition av ett *sårbart offer* är en person som är ovanligt sårbar på grund av sin ålder, sitt fysiska eller psykiska tillstånd eller som annars är särskilt mottaglig för en kriminell handling.⁶⁴ En bredare definition av ”sårbarhet” innebär att ta hänsyn till individens negativa upplevelser av sociala, kulturella, ekonomiska, politiska och miljöbaserade faktorer i ett samhälle. Sårbarhet är ur detta perspektiv ett resultat av politiska, sociala, kulturella eller ekonomiska system som inte kan erbjuda alla samhällsmedlemmar ett jämlikt skydd. Sårbarhet eller utsatthet är med andra ord sällan ett självvalt tillstånd. Istället är det ett resultat av olika samhälleliga förhållanden som placerar individer i ett tillstånd där de känner att de inte har några andra valmöjligheter än att underkasta sig ett skadligt alternativ.⁶⁵

3.4.3. Gärningspersonen

Gärningsmännen⁶⁶ och –kvinnorna ägnas i stort sett ingen uppmärksamhet i de tidiga svenska utredningarna och propositionerna. Möjligtvis kan förklaringen till detta vara att människohandel är ett relativt nytt brott i den svenska straffrätten. Gärningsmännen beskrivs som aktörer i mer eller mindre organiserade nätverk.⁶⁷ Det anges att människohandel även kan ske på en ”individuell basis”.⁶⁸ I SOU 2008:41 anges att tilltalade i mål som rör människohandel haft en stark anknytning till det land som målsäganden kommit ifrån och därigenom haft goda kunskaper om målsägandens levnadsförhållanden. De tilltalade har vistats eller haft sin hemvist i Sverige

---

⁶² Prop. 2001/02:124 s. 21-22

⁶³ *An Introduction to Human Trafficking: Vulnerability, Impact and Action*. United Nations, New York 2008 s. 69. http://www.ungift.org/pdf/background_paper.pdf 2008-05-07

⁶⁴ “a victim who is unusually vulnerable due to age, physical or mental condition, or who is otherwise particularly susceptible to criminal conduct”. Ibid s. 68 not 25.

⁶⁵ Ibid. s. 70-71, 76

⁶⁶ Jag använder hädanefter begreppet “gärningsman” i uppsatsen av praktiska skäl trots att “gärningsperson” är ett mer könsneutralt begrepp.

⁶⁷ SOU 2001:14 s. 422, 424, 427, Prop. 2003/04:111 s. 8, 9, 25, Ds 2003:45 s. 18, 24, 77

⁶⁸ Ds 2003:45 s. 101

och därför haft goda kunskaper om förhållandena här. Människohandeln har ofta förefallit bedrivas i mycket organiserade former.⁶⁹

I en rapport från Rikskriminalpolisen anges att antalet kvinnliga gärningspersoner har ökat under de senaste åren. Det uppges vara gemensamt för dessa att de själva har utnyttjats för prostitutionsändamål under en längre tid. Människohandlare och hallickar har utövat full kontroll över dessa kvinnors liv och frihet och kvinnorna har ställts inför valet att antingen fortsätta att utnyttjas i prostitution eller att överta vissa funktioner från hallicken eller människohandlaren. Vissa indikationer pekar mot att dessa kvinnor i själva verket kontrolleras av andra, oftast män som organiserar människohandeln från utlandet.⁷⁰

Bilden av människohandelns aktörer som delar av internationella organiserade kriminella nätverk är inte oemotsagd. I den internationella diskursen utmålas ofta utländska kriminella gäng från ”ursprungsländer” som huvudaktörer och profitörer av människohandeln. Majoriteten av mottagarländerna anses samtidigt vara postindustriella västländer. Detta synsätt skapar en internationell uppdelning av nationalitet och etnicitet. Föreställningen om ett ökat hot från gränsöverskridande organiserad kriminalitet har sitt ursprung i amerikansk politik från 1960-talet och har på senare år blivit en internationellt vedertagen uppfattning. I den ensidiga fokuseringen på den organiserade kriminaliteten bortses också från faktumet att den organiserade brottsligheten inte kan fungera utan stöd från och samverkan med legitima delar av samhällssektorn, innefattande affärsrörelser och myndighetsföreträdare på olika nivåer.⁷¹

3.5. Strukturella förklaringar till människohandelns existens

I det följande presenteras olika strukturella förklaringar till människohandelns existens i Europa. De huvuddrag som kan utläsas är att människohandeln influeras av ekonomiska och politiska skeenden, fattigdom och ojämställda förhållanden mellan män och kvinnor.⁷² Utgångspunkten i Sverige är ofta att kvinnorna som förekommer i den europeiska människohandeln härstammar från f.d. Östeuropa.⁷³

---

⁶⁹ SOU 2008:41 s. 73-74

⁷⁰ *Människohandel för sexuella ändamål m.m.*, Rikskriminalpolisen, Rapport 2006:4 s. 23

⁷¹ Kempadoo s. xvii-xviii.

⁷² Johansson Wennerholm, Carolina: *Crossing borders and building bridges I: Masika*, Rachel (red): *Gender, trafficking and slavery*, Oxford 2002 s. 10-12

⁷³ Se bl.a. SOU 2001:14 s. 421. Begreppet ”Östeuropa” har ingen enhetlig definition. UD räknar bara Ryssland, Moldavien, Ukraina och Vitryssland till Östeuropa.

<http://www.regeringen.se/sb/d/2692> 2008-06-04. Enligt Nationalencyklopedin avses med Östeuropa de länder som bl.a. tillhörde den sovjetiska inflytelsesfären. <http://www.ne.se/> (sökord ”östeuropa”) 2008-06-04

3.5.1. Politiska faktorer

3.5.1.1. Det nya Europa

Det nya Europa som framträdde i 1990-talets början skapade ett gränsöverskridande av varor, tjänster, kapital och personer mellan östra och västra Europa i en omfattning som tidigare var omöjlig. Skapandet av dessa fyra friheter i Östeuropa saknade dock det ramverk av demokrati och rättssystem som i Västeuropa kunnat byggas upp under decennier. Samtidigt växte medvetandet om förhållandena i det rika Västeuropa bland människor i de fattigare östeuropeiska länderna. Drömmar om en rik och framgångsrik tillvaro i ljuset av insikter om de egna levnadsförhållandena skapade en vilja att söka sig utomlands. I de västeuropeiska länderna fanns dock ingen överväldigande vilja eller möjlighet att tillgodose de förhoppningar som fanns hos delar av invånarna i grannländerna. Dessa förhållanden skapade en perfekt grogrund för kriminella organisationer som i sin iver att tjäna snabba pengar kunde jämställa personer med varor.⁷⁴

3.5.1.2. Globaliseringen

Människosmuggling, som är ett problem besläktat med människohandel, har förklarats som ett resultat av globaliseringen och informationsteknologins uppkomst. Den bild av den rika världen som förmedlas via TV och Internet i fattiga världsdelar har skapat en önskan bland företrädevis unga människor att vara delaktiga i livet i de rikare världsdelarna. Denna bild av den rika västvärlden kan många gånger dock anses förvrängd eller rentav mytisk. Globaliseringsprocessen har uppmärksammat människor i de fattiga delarna av världen på deras livssituation och samtidigt visat att det finns alternativ till livet i hemlandet. Denna vilja att förändra tillvaron kan ses som den främsta orsaken till att människor förlitar sig på kriminella organisationer för att ta sig till drömlandet. En ytterligare förklaring till människosmugglingens förekomst är en allt restriktivare immigrationspolitik i mottagarländerna, särskilt beträffande arbetskraftsrelaterad immigration. I mottagarländerna finns en efterfrågan på billig arbetskraft som kan tillgodoses med ett utbud från ursprungsländerna. Den restriktiva immigrationspolitiken hindrar dock dessa människor att vistas i och arbeta i mottagarlandet på laglig väg. Den olagliga vistelsen i mottagarlandet medför en risk för utnyttjande av mindre nogräknade arbetsgivare. Många svartarbetande människor är medvetna om detta men väljer ändå att acceptera sin situation eftersom det inte finns några bättre alternativ. Sammanfattningsvis kan människosmugglingen förklaras som ett missförhållande mellan mottagarstatens efterfrågan på billig arbetskraft och en restriktiv immigrationspolitik.⁷⁵

---

⁷⁴ Borg, Dominika: *2000-talets slaveri: människohandel och dess implikationer för svensk krishantering*, Uppsala 2005 s. 7

⁷⁵ Borg: *Människosmuggling: om offer, förövare och allmän begreppsförvirring*, Uppsala 2005 s. 35-36

3.5.2. Ekonomiska faktorer

3.5.2.1. Väststånd i väst, fattigdom i öst

Sexualbrottskommitténs utredning fokuserar på människohandel som har sin utgångspunkt i f.d. Östeuropa. Omställningarna under 1990-talet i den forna Sovjetunionen och de socialistiska staterna i Europa har slagit mot ländernas rättsväsenden och skapat en bostads- och arbetsbrist som slagit särskilt hårt mot kvinnor. Ojämsställda samhällsförhållanden för med sig att andelen kvinnor som förvärvsarbetar ofta arbetar inom låglöneyrken och i många fall dessutom bär både försörjningsbörda och föräldraansvar för barn. Dyliga förhållanden skapar ekonomiska motiv för kvinnor att söka arbete utomlands. Svårigheter att på laglig väg få arbets- och uppehållstillstånd i Västeuropa medför att erbjudanden om yrken som stripteasedansös eller prostituerad kan framstå som godtagbara alternativ för att komma utomlands. Arrangerade äktenskap är ett annat alternativ.⁷⁶

Förekomsten av gränsöverskridande människohandel har även förklarats med skillnader i välstånd mellan öst- och västeuropeiska stater. Mellan västeuropeiska EU-länder och östeuropeiska länder utanför EU är skillnaderna särskilt stora. Ur denna synvinkel kan uppkomsten av människohandel förklaras som en snedfördelning av resurser. Människohandeln kan ses som ett resultat av globala klyftor som utnyttjas av den organiserade kriminaliteten.⁷⁷

3.5.2.2. Utbud och efterfrågan

I Sexualbrottskommitténs utredning förklaras människohandeln som ett förhållande mellan ett utbud och en efterfrågan på människor att exploatera. De länder i vilka kvinnor och barn ”rekryteras” präglas av fattigdom och arbetslöshet och i rikare delar av världen finns en efterfrågan på sexuella tjänster.⁷⁸ I SOU 2008:41 framhävs vikten av att belysa den efterfrågan på offer att utnyttjas som finns i destinationsländerna.⁷⁹

Rikskriminalpolisen har framhållit att den svenska s.k. sexköpslagen⁸⁰ fungerar som ett förhållandevis effektivt instrument som skapar svårigheter för människohandlare att bedriva sin verksamhet i Sverige. Istället väljer människohandlare att förlägga sin verksamhet i andra europeiska länder.⁸¹ Samma resonemang förekommer också i Sexualbrottskommitténs utredning.⁸² *Ulrika Andersson* menar att detta synsätt utgör en tydlig distansering till den inhemska efterfrågan på sexuella tjänster. Genom att relativisera förekomsten av människohandel i Sverige och upphöja den egna

---

⁷⁶ SOU 2001:14 s. 421-422

⁷⁷ Jonsson, Anna: *Lagföring av människohandel i Sverige: en rättsfallsstudie*, Uppsala 2005 s. 4-5.

⁷⁸ SOU 2001:14 s. 421-422

⁷⁹ SOU 2008:41 s. 42

⁸⁰ Lag (1998:408) om förbud mot köp av sexuella tjänster. Numera BrB 6:11.

⁸¹ *Människohandel för sexuella ändamål m.m.* s. 19

⁸² Se SOU 2001:14 s. 471

lagstiftningen sker ett förfrämmande i förhållande till att svenska män efterfrågar sexuella tjänster.⁸³

Den växande sexindustrin i många europeiska länder är en förklaring till människohandelns existens. Förekomsten av fler utländska kvinnor inom västeuropeisk prostitution under tvång eller av eget val är en följd av bättre socioekonomiska förhållanden för kvinnor i väst, som i mindre utsträckning tvingas prostituera sig.⁸⁴ Den svenska sexindustrins omfattning liksom efterfrågan på sexuella tjänster i Sverige diskuteras inte i de svenska förarbetena avseende människohandel.

3.5.3. Sociala och kulturella faktorer

I Sverige har människohandel traditionellt betraktats som ett jämställdhetsproblem med fokus på kvinnans underordnade ställning.⁸⁵ Kvinnor, barn och andra redan marginaliserade grupper är mer utsatta vid extrema händelser som naturkatastrofer och krig, när försörjningssystem och sociala strukturer sammanfaller.⁸⁶ Kvinnor i fattiga och instabila samhällen anses särskilt sårbara för människohandel på grund av könsdiskriminerande samhällsstrukturer som reducerar deras valmöjligheter. Den internationella sexhandeln kan sägas existera för att tillgodose föreställningar om manliga behov. Kvinnor är dock inte alltid direkta offer för sexhandel på grund av *andra män*, utan det kan under vissa förhållanden impliceras som en kvinnlig plikt att prostituera sig. Vissa kvinnor förväntar sig att de kommer att behöva arbeta som prostituerade, men de förväntar sig inte att bli försatta i slaveri.⁸⁷

---

⁸³ Andersson 2008 s. 17-18

⁸⁴ Askola s. 28

⁸⁵ Jonsson s. 4-5

⁸⁶ *Fattigdom och människohandel. En strategi för bekämpning av människohandel genom Sveriges internationella utvecklingssamarbete.* Utrikesdepartementet, Stockholm 2003 s. 15

⁸⁷ Fein, Helen: *Human Rights and Wrongs: Slavery, Terror, Genocide*, London 2007 s. 58-59

4. Människohandelsbrottet

4.1. Bakgrunden till den svenska lagstiftningen

Den 24 februari 1997 antogs en gemensam EU-åtgärd mot människohandel och sexuellt utnyttjande av barn. Den svenska regeringen bedömde att den svenska lagstiftningen uppfyllde de krav som den gemensamma åtgärden ställde på medlemsstaterna, men såg ett behov av en närmare utredning för att undersöka om den svenska lagstiftningen behövde kompletteras för att fullt uppfylla kraven som ställts i den gemensamma åtgärden och i FN:s konvention från år 1979 om avskaffande av all slags diskriminering av kvinnor. 1998 beslutade regeringen att tillsätta en kommitté (Sexualbrottskommittén) med uppdrag att utreda bestämmelserna om sexualbrott och behovet av ett införande av en straffansvarsbestämmelse om människohandel för sexuella ändamål. Innan kommittén slutfört sitt arbete⁸⁸ lade EU-kommissionen i december 2000 fram ett förslag till ett rambeslut om människohandel. I december 2000 undertecknade Sverige FN-konventionen om gränsöverskridande brottslighet med två tillhörande protokoll, varav ett berör människohandel.⁸⁹ Det s.k. Palermoprotokollet medförde ett åtagande för konventionsstaten att införa en särskild bestämmelse om straffansvar för människohandel.⁹⁰

4.1.1. Palermoprotokollet

En tidig internationell reglering av människohandel återfanns i FN-konventionen om människohandel från 1949. I konventionen fanns dock ingen klar definition av begreppet ”trafficking”. Med begreppet avsågs utnyttjandet av annans prostitution.⁹¹ Senare väcktes dock förslag om att definitionen av handel med människor skulle utvidgas till att innefatta rekryteringsformer som inte direkt var knutna till prostitution, om rekryteringen var förbunden med tvång eller vilseledande. 1994 enades FN:s generalförsamling om en definition av handel med kvinnor och barn. Resolution 49/166 av den 2:a december 1994 fördömde:

“The illicit and clandestine movement of persons across national and international borders, largely from developing countries and some countries with economies in transition, with the end goal of forcing women and girl

---

⁸⁸ SOU 2001:14

⁸⁹ Tilläggsprotokoll om förebyggande, bekämpande och bestraffande av handel med människor, särskilt kvinnor och barn, till förenta nationernas konvention mot gränsöverskridande organiserad brottslighet

⁹⁰ SOU 2001:14 s. 419-420

⁹¹ Leidholdt, Dorchen A.: “Prostitution and Trafficking in Women: An Intimate Relationship”. I: Farley, Melissa (red): *Prostitution, Trafficking, and Traumatic Stress*. New York 2003 s. 174

children into sexually or economically oppressive and exploitative situations for the profit of recruiters, traffickers and crime syndicates, as well as other illegal activities related to trafficking, such as forced domestic labour, false marriages, clandestine employment and false adoption.”⁹²

Innan år 2000 saknades internationell samstämmighet om vad begreppet “trafficking” i praktiken innebar. 1998 tillsatte FN:s generalförsamling en mellanstatlig *ad hoc*-kommitté för att utarbeta en internationell konvention mot gränsöverskridande organiserad brottslighet och för att diskutera framställandet av internationella instrument relaterade till handel med kvinnor och barn och vapen- och människosmuggling. Detta resulterade i generalförsamlingens antagande av FN-konventionen mot transnationell organiserad brottslighet, varav Palermoprotokollet var ett av två tilläggsprotokoll till konventionen.⁹³

Palermoprotokollet antogs av FN:s generalförsamling den 15 november 2000 och trädde ikraft den 25 december 2003. Protokollet innebar att man för första gången på global nivå i ett rättsligt bindande instrument lyckats komma överens om en definition av människohandel.⁹⁴ Definitionen av människohandel inriktar sig mot vad som ibland kallas den moderna slavhandeln, som innebär rekryteringar eller förflyttningar av människor under användning av våld, tvång eller vilseledande i syfte att utnyttja människor på olika sätt.⁹⁵

Palermoprotokollets⁹⁶ syfte är att förhindra och angripa handel med människor, med särskild hänsyn till *kvinnor och barn* (art. 2 a). De åtgärder som skall straffbeläggas i konventionsstaterna är rekrytering, transport, överföring, hysande eller mottagande av personer. *Medlen* för att genomföra åtgärderna är hot om våld eller bruk av våld, eller andra former av tvång, bortförande, bedrägeri, missbruk av en persons utsatta belägenhet eller att utge eller motta betalning eller andra förmåner för att erhålla *samtycke* av en person som har kontrollen över en annan person, i syfte att utnyttja den kontrollerade personen (art. 3 a).

Utnyttjande skall åtminstone inkludera utnyttjandet av annans prostitution eller andra former av sexuellt utnyttjande, tvångsarbete eller tvångstjänst, slaveri eller med slaveri jämförbara förhållanden eller sedvänjor, trälldom eller avlägsnande av organ (art. 3 a).

Offrets samtycke till det åsyftade utnyttjandet skall sakna betydelse när något av de angivna medlen har använts (art. 3 b). Vad avser barn är det tillräckligt att rekrytering, transporter, överförande eller mottagande i exploateringssyfte har skett för att gärningen skall anses som

---

⁹² Ould, David: “Trafficking and International Law” I: van den Anker, Christien (red) s. 64-65

⁹³ Ould s. 64-65

⁹⁴ Prop. 2003/04:111 s. 12

⁹⁵ Ould s. 64-65

⁹⁶ En svensk översättning av protokollet finns i Ds 2003:45 s. 207 f.

människohandel även om förfarandet inte innefattar något av medlen som anges ovan (art. 3 c). Med barn avses en person under 18 år (art. 3 d).

Protokollets tillämpningsområde begränsar sig till situationer när människohandeln är av gränsöverskridande natur och en organiserad brottslig sammanslutning är delaktig (art. 4). Protokollets parter skall vidta lagstiftningsåtgärder för att straffbelägga sådana gärningar som anges i artikel 3 när de begås uppsåtligen (art. 5.1.). Försök till brott skall straffbeläggas under de förutsättningar som följer av grundprinciperna i partens rättsordning (art. 5.2.a.). Deltagande som medbrottsling (art. 5.2.b) och att organisera eller att förmå andra att begå ett uppsåtligt brott enligt artikel 1 skall också straffbeläggas (art. 5.2.c).

4.1.2. Rådets rambeslut om bekämpande av människohandel

EU kan uppfattas som ett idealiskt forum för åtgärder mot människohandel i Europa. Frihet är ett centralt begrepp för unionens arbete, medan definitionen av människohandel kännetecknas av offrens ofrihet. EU:s arbete mot människohandel har till största delen inriktats mot strängare straffrättsliga och immigrationspolitiska åtgärder. Vissa medlemsstater har månat om åtgärder mot människohandeln sedan tidigt 1990-tal, men i de nordiska EU-länderna har problemet först erkänts under de senaste åren som ett resultat av ökad internationell uppmärksamhet mot människohandel. De stater som blivit EU-medlemmar som ett resultat av EU:s s.k. östutvidgning brukar figurera som ursprungs- och transitländer för människohandel, varför problemet i dessa länder har uppmärksamats av andra anledningar än i de äldre EU-staterna. Människohandeln i Europa uppges företrädesvis härröra från länder utanför EU till en EU-medlemsstat. Människohandel inom EU förekom dock även före EU:s östutvidgning.⁹⁷

Rambeslutet om bekämpande av människohandel antogs som en komplettering av Palermoprotokollet. Människohandel innebär enligt rambeslutet en allvarlig kränkning av de mänskliga rättigheterna och den mänskliga värdigheten. Rambeslutet innehåller minimiregler för införandet av gemensamma brottsrekvisit för människohandelsbrottet i samtliga EU-medlemsstater.⁹⁸ Rambeslutet har ett snävare tillämpningsområde än Palermoprotokollet då det enbart behandlar straffrättsliga frågor.⁹⁹

Rambeslutet tillkom som en vidare åtgärd i kampen mot ”kvinnohandel”.¹⁰⁰ *Handlingar* som ska straffbeläggas är rekrytering, transport, överföring, hysande, senare mottagande av en person, inbegripet utbyte eller överförande av kontroll över denna person (art. 1). *Medlen* för

---

⁹⁷ Askola s. 3, 43

⁹⁸ Rådets rambeslut av den 19 juli 2002 om bekämpande av människohandel, 2002/629/RIF

⁹⁹ Prop. 2003/04:111 s. 21

¹⁰⁰ Rambeslutets ingress p.1.

genomförande av handlingen är tvång, våld, hot eller bortförande (art. 1.1.a.), svikligt förfarande eller bedrägeri (art. 1.1.b.), maktmissbruk eller utnyttjande av en utsatt belägenhet. Den utsatta belägenheten ska vara av sådan art att personen inte har något annat verkligt eller godtagbart val än att ge efter för det missbruk eller utnyttjande som utövas. Ett annat medel är att utge eller ta emot betalning eller förmåner för att erhålla medgivande från en person som har kontrollen över en annan person (art. 1.1.d.).

Syftet med handlingarna skall vara exploatering av en persons arbetskraft eller tjänster, inbegripet åtminstone tvångsarbete eller obligatoriska tjänster, slaveri eller förhållanden som kan liknas därvid, eller för exploatering i prostitution eller andra former av sexuell exploatering, inbegripet pornografi (art. 1.1.). Rambeslutet har alltså ett snävare tillämpningsområde än Palermoprotokollet.

Samtycke hos den som är offer för människohandel till den avsedda eller faktiska exploateringen skall sakna betydelse om något av de medel som anges i p. 1 har använts (art. 1.2.). Om en handling som anges i p. 1 rör ett barn skall det vara ett straffbelagt människohandelsbrott även om inte något av de medel som anges i p. 1 har använts (art. 1.3.). Med barn avses en person som är yngre än 18 år (art. 1.4.). Rambeslutet ålägger också medlemsstaterna att straffbelägga anstiftan, medhjälp, främjande och försök till människohandel (art. 2).

Enligt art. 3 skall medlemsstaterna belägga de brott som anges i art. 1 och 2 med maximistraff på minst åtta års fängelse om brottet har inneburit att brottsoffrets liv har satts på spel genom uppsåt eller grov oaktsamhet (art. 3 a.) eller om brottet har begåtts mot ett offer som var särskilt utsatt (art. 3 b.). Ett brottsoffer skall anses ha varit särskilt utsatt åtminstone i fall då offret var under den sexuella självbestämmandeåldern enligt den nationella lagstiftningen och om brottet har begåtts i syfte att exploatera honom eller henne i prostitution eller andra former av sexuell exploatering, inbegripet pornografi (art. 3 b), om brottet har begåtts med användande av grovt våld eller om det har orsakat brottsoffret särskilt allvarlig skada (art. 3 c) eller om brottet har begåtts inom ramen för en kriminell organisation (art. 3 d).

4.2. Prostitution, koppleri och människohandel

Köp av sexuella tjänster är kriminaliserat i Sverige sedan 1998. I förarbetena till den s.k. sexköpslagen förknippas prostitution med mäns våld mot kvinnor. Med köp av tillfälliga sexuella tjänster avses att skaffa eller låta skaffa sig en sexuell tjänst under förhållanden som utgör prostitution.¹⁰¹ Det anses oacceptabelt att *män* mot ersättning skaffar sig tillfälliga sexuella förbindelser med *kvinnor*. Straffbestämmelsen anses fylla en normbildande

---

¹⁰¹ SOU 2001:14 s. 317

funktion som gör klart att prostitution inte är socialt acceptabelt.¹⁰² Den prostituerade anses vara en svagare part som utnyttjas av sexköparen. Prostitution förknippas med bl.a. narkotikahandel, koppleriverksamhet och misshandel. Ett förbud mot köp av sexuella tjänster motiveras av ett bekämpande av prostitution och dess skadeverkningar. Köp av sexuella tjänster anses angripa både enskilda och allmänna intressen. Brottsens nuvarande placering i BrB 6 kap. förklaras genom dess nära anknytning till sexuallivet.¹⁰³

Ida Vikström och *Görel Granström* har dragit paralleller mellan den svenska kriminaliseringen av köp av sexuella tjänster och kriminaliseringen av människohandel för sexuella ändamål. I motiven till sexköpslagen uppges att lagstiftningens skyddsintresse är individens rätt till ett värdigt liv, strävan efter ett jämställt samhälle och uppfattningen att människor inte får utnyttjas för att tillfredsställa andras behov. Skyddsintresset för kriminaliseringen av människohandel är den enskilda individens frihet. Någon koppling till jämställdheten i samhället går dock inte att utläsa i förarbetena till människohandelsbrottet. Enligt författarna verkar utgångspunkten i människohandelsbrottet vara att kvinnan skapas som ett *självständigt subjekt* med egna valmöjligheter som väljer att göra vad hon vill med sin kropp. Författarna frågar sig om skillnaden i själva verket botten i att skyddsintressena är *olika* för brottet köp av sexuell tjänst och människohandel för sexuella ändamål. Enligt sexköpslagen är köp av sexuella tjänster straffbart även om kvinnan *frivilligt* och med samtycke sålt tjänsten. I människohandelsparagrafen undantas däremot vissa situationer där kvinnan samtyckt till handeln och inte tvingats genom användande av otillbörliga medel.¹⁰⁴

I förarbetena till strafflagstiftningen om människohandel för sexuella ändamål diskuterades också huruvida paragrafen borde hamna i BrB 4 kap (brotten mot frihet och frid) eller 6 kap (sexualbrotten). En bestämmelse om människohandel för sexuella ändamål ansågs dock ha ett nära samband med de handlingar riktade mot människans rent personliga intressen som kriminaliserats i 4 kap BrB.¹⁰⁵ Kriminaliseringen av människohandel (för sexuella såväl som för andra straffbelagda ändamål) tar sikte på angreppet mot offrets *frihet* mer än det tilltänkta utnyttjandet.¹⁰⁶

Med *koppleri* i BrB 6:8 § avses främjande eller otillbörligt ekonomiskt utnyttjande av att någon annan har tillfälliga sexuella förbindelser mot ersättning. Koppleribrottet har placerats i BrB 6 kap, som främst omfattar brott kopplade till sexuallivet. Koppleri anses ha en anknytning till denna typ av brott eftersom brottens skyddsintressen är liknande, dvs. att skydda

---

¹⁰² Prop. 1997/98:55 s. 100, 102

¹⁰³ SOU 2001:14 s. 306

¹⁰⁴ Vikström, Ida och Granström, Görel: "Kroppar till salu – Sveriges väg mot en lagreglering av trafficking". I: Granström (red): *Den onda cirkeln. Om brottsoffer, genus och rätten*, Uppsala 2004 s. 234-236

¹⁰⁵ Prop. 2001/02:124 s. 30

¹⁰⁶ Prop. 2001/02:124 s. 24, prop. 2003/04:111 s. 54

individerna och samhället på sexuallivets område. Koppleribrottet anses dock inte i samma utsträckning som övriga brott i BrB 6 kap. utgöra ett brott mot person. Om brottet avser främjande av sexuellt umgänge mellan andra utgör det egentligen inte ett brott mot person. I de fall brottslingen på ett otillbörligt sätt ekonomiskt utnyttjar att annan prostituerar sig bör den senare betraktas som målsägande. Gärningen utgör då ett brott mot person. Formuleringar om strävandet efter jämställdhet i samhället och prostitution som ett samhällsont förekommer även i förarbetena till koppleribrottet. Det anses inte möjligt att samtycka till koppleri enligt BrB 24:7 § eftersom brottet delvis riktar sig mot allmänna intressen.¹⁰⁷

4.2.1. Människohandel för sexuella ändamål

Den bestämmelse som år 2002 infördes i BrB 4:1 a § riktade sig enbart mot *gränsöverskridande* människohandel *för sexuella ändamål*. Enligt regeringen saknades bedömningsunderlag för att införa en regel riktad mot människohandel utan gränsöverskridande inslag. För Sveriges del ansågs människohandel för sexuella ändamål vara den mest förekommande och ”en av de mest allvarliga” formerna av människohandel. Människohandelsbrottet var ägnat att sikta mer på angreppet mot offrets *frihet* än det tilltänkta utnyttjandet som sådant.¹⁰⁸

Lagtekniskt sett ansågs införandet av ett människohandelsbrott inte okomplicerat. Bestämmelsen var tvungen att täcka många situationer och förfaranden i flera led. Regelns huvudsakliga syfte var att ta sikte på situationer där en persons *utsatta ställning* missbrukas för att möjliggöra ett utnyttjande för sexuella ändamål. I fokus sattes de otillbörliga medel som gärningsmannen använder för att förmå offret att underkasta sig vissa åtgärder som leder till att offret hamnar i en utnyttjandesituation som denne har svårt att ta sig ur.¹⁰⁹

I första hand inriktade sig bestämmelsen mot situationer där någon mot sin vilja förs till ett annat land för att där utnyttjas för sexuella ändamål. Bestämmelsen innefattade även situationer där någon vilseletts angående innebörden av eller villkoren för det arbete eller de tjänster som skall utföras. Också situationer när offret är införstådd med att det är fråga om t.ex. prostitution, men utnyttjas så att han eller hon inte har något annat verkligt eller godtagbart val än att underkasta sig utnyttjande skulle omfattas av regeln.¹¹⁰

Bestämmelsen riktade sig mot de inledande åtgärder som vidtas mot offret i ursprungslandet och i transitländer. Med inledande åtgärder avsågs sådana åtgärder som vidtas av agenter, rekryterare, organisatörer och transportörer i syfte att förmå offret att bege sig eller låta sig transporteras till ett annat

---

¹⁰⁷ SOU 2001:14 s. 288-290

¹⁰⁸ Prop. 2001/02:124 s. 22, 24, 26

¹⁰⁹ Prop. 2001/02:124 s. 21-22

¹¹⁰ Prop. 2001/02:124 s. 22

land, det s.k. destinationslandet där ett utnyttjande är tänkt att äga rum. Ankomsten till destinationslandet utgjorde fullbordanspunkt för människohandelsbrottet. Åtgärder som vidtagits innan ankomsten till destinationslandet kunde bestraffas såsom försök till människohandel.¹¹¹

Eftersom det gränsöverskridande momentet utgjorde fullbordanspunkt i lagstiftningen gick det att skilja mellan åtgärder som vidtagits av gärningsmannen eller –männen före och efter ankomsten till destinationslandet. Även åtgärder som vidtas i destinationslandet, d.v.s. efter brottets egentliga fullbordande, var straffbara i den tidigare lagstiftningen. Att ta emot eller inhysa en person i destinationslandet i ett exploaterande syfte var straffbart såsom efterföljande led i människohandeln. När människohandelsbrottet infördes kunde dock inte situationer där offren kommit till destinationslandet som turister eller flyktingar och sedan mottagits, transporterats eller inhysts i ett exploaterande syfte bedömas som människohandel, eftersom ett gränsöverskridande moment saknades.¹¹²

4.3. Människohandelsbrottet idag

Enligt BrB 4:1 a § första stycket döms den för människohandel som med användande av olaga tvång eller vilsledande, med utnyttjande av någons utsatta belägenhet eller med något annat sådant otillbörligt medel rekryterar, transporterar, inhyser, tar emot eller vidtar någon annan sådan åtgärd med en person, och därigenom tar kontroll över personen, i syfte att personen ska utsättas för brott enligt 6 kap. 1, 2, 3, 4, 5 eller 6 §§ BrB, utnyttjas för tillfälliga sexuella förbindelser eller på något annat sätt utnyttjas för sexuella ändamål, utnyttjas i krigstjänst eller tvångsarbete eller annat sådant tvångstillstånd, utnyttjas för avlägsnande av organ, eller på annat sätt utnyttjas i en situation som innebär nödläge för den utsatte. För brottet stadgas fängelse i lägst två och högst tio år.

I andra stycket sägs att detsamma gäller den som i sådant syfte som anges i första stycket till annan för över kontrollen över en person, eller från annan tar emot kontrollen över en person.

I tredje stycket sägs att den som begår en gärning som avses i första stycket mot en person som inte fyllt 18 år ska dömas för människohandel även om inte något sådant otillbörligt medel som anges där har använts.

I fjärde stycket sägs att om ett brott som avses i första–tredje styckena är mindre grovt, döms till fängelse i högst fyra år (SFS 2005:90).

År 2004 kom människohandelsbrottet att utvidgas till att avse människohandel också för andra ändamål än sexuella.¹¹³ Straffansvaret kom även att omfatta ytterligare förfaranden. En viktig ändring var att något gränsöverskridande moment inte längre krävdes för straffansvar.

---

¹¹¹ Prop. 2001/02:124 s. 23

¹¹² Prop. 2001/02:124 s. 25-26

¹¹³ Prop. 2003/04:111. En redaktionell ändring genomfördes 2005, då paragrafen fick sin nuvarande utformning.

Bakgrunden till det utvidgade straffansvaret var att svensk rätt inte till alla delar ansågs uppfylla kravet på kriminalisering av alla gärningar som omfattas av Palermoprotokollet och rambeslutet.¹¹⁴

Den nya lagstiftningen syftade till en tillnärmning av de kriminaliseringsåtgärder som föreskrivs i Palermoprotokollet och rambeslutet. Syftet med den utvidgade lagstiftningen var att samtliga inblandade i ett människohandelsförfarande skall kunna straffas för sin medverkan. Det ansågs att människohandelns karaktär och komplexitet inte fullt ut beaktats i den svenska lagstiftningen. Det angavs att de dåvarande aktuella svenska straffbestämmelserna ofta var beroende av någon ytterligare omständighet utöver de som anges i Palermoprotokollets och rambeslutets människohandelsdefinitioner. Till skillnad från brottsbeskrivningarna i de internationella instrumenten förutsätts i svensk rätt ofta att en viss effekt skall ha inträtt. Vissa av de gärningar som enligt de internationella instrumenten ska medföra gärningsmannans ansvar kunde enligt svensk rätt endast bedömas som osjälvständiga brott, såsom förberedelse eller medverkan till brott. I dessa delar stod svensk rätt inte i överensstämmelse med rambeslutet.¹¹⁵

Det ansågs vara en brist att den svenska människohandelslagstiftningen inte täckte människohandelsförfaranden i sådana fall där Sverige endast är transitland. Detsamma gällde fall av människohandel *inom* Sverige. Som ett exempel på sistnämnda situation nämns fallet då en människohandlare utnyttjar en utsatt situation hos människor som kommit till Sverige under andra omständigheter än som offer för människohandel, t.ex. som flyktingar eller s.k. ensamkommande barn.¹¹⁶

I enlighet med Palermoprotokollet och rambeslutet tar den svenska lagstiftningen sikte mot fall där gärningsmannen

- i syfte att offret senare skall utnyttjas på ett visst sätt,
- befattar sig med offret genom någon ”handelsåtgärd” av sådant slag som typiskt sett är ägnad att bidra till att försätta offret i en situation där ett sådant utnyttjande kan ske,
- genom att tvinga eller lura offret eller missbruka eller dra fördel av offrets utsatta eller sårbara situation.

Det ovan beskrivna förfarandet är tänkt att spegla ett typiskt tillvägagångssätt för människohandelns genomförande.¹¹⁷

4.3.1. Människohandel för sexuella ändamål

Det utvidgade straffansvar som genomfördes genom lagändringen 2004 föranledde inga ändringar avseende människohandel där syftet varit att

---

¹¹⁴ Prop. 2003/04:111 s. 30, 43, 64

¹¹⁵ Prop. 2003/04:111 s. 30-31

¹¹⁶ Prop. 2003/04:111 s. 48

¹¹⁷ Prop. 2003/04:111 s. 49

utnyttja offret för tillfälliga sexuella förbindelser eller på annat sätt utnyttjas för sexuella ändamål.¹¹⁸

I människohandel syftande till sexuellt utnyttjande ingår de allvarligaste sexualbrotten i brottsbalkens sjätte kapitel – våldtäkt (BrB 6:1 §), sexuellt tvång (6:2 §), sexuellt utnyttjande (6:3 §), våldtäkt mot barn (6:4 §), sexuellt utnyttjande av barn (6:5 §) och sexuellt övergrepp mot barn (6:6 §).¹¹⁹ Utnyttjande av en annan person för tillfälliga sexuella förbindelser, d.v.s. prostitution, ingår också. Med *utnyttjande* av en person för tillfälliga sexuella förbindelser avses samma utnyttjande som ingår i koppleribrottet¹²⁰, d.v.s. att dra ekonomiska eller andra fördelar av någon annans prostitution. Någon direkt betalning för utverkandet av den sexuella tjänsten krävs inte. Ett utnyttjande som består i att någon själv köper en sexuell tjänst ingår dock inte i det utnyttjande som avses i människohandelsbrottet. Formuleringen ”på annat sätt utnyttjas för sexuella ändamål” är ägnad att täcka upp situationer där någon utnyttjas för medverkan vid framställning av pornografiska alster eller föreställningar.¹²¹

4.3.2. Uppsåtskravet

För att straffansvar för människohandel ska inträda *behöver inget utnyttjande ha skett*. Det är tillräckligt att handelsåtgärderna vidtagits i ett visst syfte. Om något utnyttjande i praktiken inte sker, t.ex. på grund av att offret lyckats ta sig ut situationen, innebär det inte att gärningen istället blir straffri eller straffbar endast som förbrott. Detsamma gäller om offret senare väljer att underkasta sig utnyttjandet. För straffbarhet krävs direkt uppsåt i förhållande till utnyttjandet. Att utvidga människohandelsbrottet till situationer där indirekt eller eventuellt uppsåt¹²² förelegat skulle enligt regeringen innebära ett alltför vidstäckt gärningsmannansvar. Människohandelsbrottet uppges vara avsett för fall där *exploatering* utgör huvudmotivet för åtgärderna.¹²³ Att det är tillräckligt att kunna konstatera direkt uppsåt till det avsedda utnyttjandet ansågs även fördelaktigt för rättstillämparen.¹²⁴

Det subjektiva rekvisitet i människohandelsbrottet sträcker sig längre än de objektiva rekvisiten. Det subjektiva överskottet förklaras med att det för fullbordat brott är tillräckligt att de angivna åtgärderna företagits i syfte att utnyttja en person för något av de straffbelagda ändamålen. Brottet är fullbordat redan innan något utnyttjande verkligen sker. Uttrycket ”i syfte

---

¹¹⁸ Prop. 2003/04:111 s. 66

¹¹⁹ Prop. 2001/02:124 s. 27, 34

¹²⁰ I SOU 2008:41 anges att när ett människohandelsförfarande innefattar koppleri eller grovt koppleri bör gärningarna konsumeras av människohandelsbrottet, dvs. hela förfarandet skall anses som ett brott. SOU 2008:41 s. 120

¹²¹ Prop. 2001/02:124 s. 27-28

¹²² Troligtvis avses istället för eventuellt uppsåt numera likgiltighetsuppsåt.

¹²³ Prop. 2001/02:124 s. 26-27

¹²⁴ Prop. 2003/04:111 s. 47

att” är ett preciserat skuldrekvisit som anger ett krav på direkt uppsåt. För rekvisitet ”annat sådant otillbörligt medel” är det tillräckligt att gärningsmannen har uppsåt beträffande de faktiska omständigheterna.¹²⁵

4.3.3. Handelsåtgärder

De handelsåtgärder som uppräknas är att *rekrytera, transportera, inhysa, ta emot eller vidta någon annan sådan åtgärd med en person* och därigenom ta *kontroll* över en person. Med rekrytering menas olika åtgärder för att värva eller anskaffa en person, exempelvis genom att erbjuda någon arbete eller att sluta ett avtal om att personen ska bege sig någonstans för att utföra t.ex. arbete.¹²⁶

Att ”vidta någon annan sådan åtgärd med en person” är avsedd att träffa sådana åtgärder som kan ingå som ett led i en förflyttning eller ett överförande av en person i handelskedjan. Som ett exempel nämns i propositionen att förmå ett offer att bege sig till ett annat land eller annan ort. Ett annat exempel är att utbjuda en person i ett utnyttjandesyfte när utbudandet utgör ett led i en överföring av personen till annan.¹²⁷

Rekvisitet ”vidta någon annan sådan åtgärd med en person” finns inte i Palermoprotokollet eller rambeslutet. Syftet med detta ytterligare rekvisit var att förtydliga att det för straffansvar inte krävs att människohandeln organiserats så att alla de övriga nämnda åtgärderna förekommit i händelsekedjan. Att ge en uttömmande exemplifiering av alla tänkbara åtgärder ansågs dessutom riskfyllt då straffvärda förfaranden kunde hamna utanför det straffbara området. Ett visst handlingsutrymme lämnades därför åt rättstillämpningen.¹²⁸

4.3.4. Otillbörliga medel

Begreppet otillbörliga medel avser att fånga upp olika slag av missbruk av offer som befinner sig i olika utsatta situationer.¹²⁹ De otillbörliga medel som innefattas i utförandet av människohandelsbrottet är *olaga tvång, vilseledande, utnyttjande av någons utsatta belägenhet* eller *något annat sådant otillbörligt medel*. Kravet på otillbörliga medel innebär dock inte att tvång måste ha tillgripits. Tillräckligt är ett missbrukande av en annan persons utsatta position.¹³⁰ I förarbetena anges att det gemensamma för de otillbörliga medlen är att de syftar till att *bemästra offrets fria och verkliga*

---

¹²⁵ Prop. 2001/02:124 s. 33

¹²⁶ Prop. 2003/04:111 s. 65

¹²⁷ Prop. 2003/04:111 s. 65-66

¹²⁸ Prop. 2003/04:111 s. 52-53

¹²⁹ SOU 2008:41 s. 66

¹³⁰ Prop. 2001/02:124 s. 28

vilja. Enbart förhållandet att offret lever i ett land med lägre levnadsstandard än destinationslandet anses inte kunna utgöra ett otillbörligt medel.¹³¹

De otillbörliga medlen riktar sig mot de objektiva förfaranden som ingår i människohandelsbrottet. Ett orsakssamband mellan det otillbörliga medlet och de åtgärder offret vidtagit måste föreligga. Om offret ändå skulle ha vidtagit åtgärden föreligger inget orsakssamband och ansvar för människohandel kan inte aktualiseras.¹³² För personer som inte har fyllt 18 år krävs ingen otillbörlig påverkan. Barn anses redan befinna sig i en sådan sårbar situation att alla åtgärder som syftar till att barnet skall utnyttjas för de straffbara utnyttjandesyftena är straffvärda som människohandel.¹³³

Innan lagändringen 2004 krävdes användande av otillbörliga medel även vid överförande till eller mottagande av kontrollen över en person. Detta krav har numera slopats. Det krävs dock vid överförande eller mottagande av kontrollen att kontroll över offret redan uppnåtts. Att överföra offret mellan olika länkar i människohandelskedjan anses i sig innefatta ”åtminstone” ett missbruk av offrets utsatta situation.¹³⁴

Kravet på användande av otillbörliga medel för genomförande av handelsåtgärderna är inte okontroversiellt. I lagstiftningsprocessen motsatte sig vissa remissinstanser ett krav på användande av otillbörliga medel.¹³⁵ Lagrådet ansåg att rekvisitet ”otillbörligt” var mycket obestämt och i mindre god överensstämmelse med kraven på en tydlig strafflag.¹³⁶ Regeringen, som bl.a. befarade att lagstiftningen skulle bli kraftigt uttunnad utan ett krav på användande av otillbörliga medel¹³⁷ medgav i en senare proposition att lagstiftningen också bör vara så effektiv så möjligt. Det fanns flera skäl som talade för att utreda frågan om inte straffansvaret för människohandel skulle kunna gälla utan krav på användande av otillbörliga medel. Denna fråga bedömdes dock vara för stor för att utredas inom propositionen 2003/04:111.¹³⁸ Frågan har sedermera utretts i SOU 2008:41 (se avsnitt 4.4).

När straffansvaret för människohandel utvidgades år 2004 fanns vissa erfarenheter av rättstillämpning på området. Det medgavs i propositionen 2003/04:111 att det många gånger kan vara svårt att styrka att otillbörliga medel har använts vid rekryteringen och transporten av personer till Sverige med syftet att utnyttja dem i prostitution. Kravet på otillbörliga medel ansågs också kunna leda till att fokus vid utredning och lagföring skiftas från den misstänktes handlande till offrens bakgrund och situation. Särskilt gällde detta i vilken utsträckning offren varit medvetna om vad det avsedda utnyttjandet skulle infatta. Det angavs även att de principer som ligger till

---

¹³¹ Prop. 2001/02:124 s. 35

¹³² Prop 2001/02:124 s. 23-25

¹³³ Prop 2001/02:124 s. 28

¹³⁴ Prop 2003/04:111 s. 57

¹³⁵ Prop. 2003/04:111 s. 56

¹³⁶ Prop. 2001/02:124 s. 55

¹³⁷ Prop. 2001/02:124 s. 24

¹³⁸ Prop. 2003/04:111 s. 57-58

grund för den svenska kriminaliseringen av sexköp talar för en kriminalisering av *alla åtgärder* som syftar till att någon skall utnyttjas i prostitution eller för andra sexuella ändamål, oavsett om några otillbörliga medel använts eller inte.¹³⁹

Det fanns enligt regeringen flera skäl som talar för en reglering som saknar krav på användande av otillbörliga medel, men frågan om hur en sådan bestämmelse skulle utformas ansågs mycket komplicerad. Det ansågs redan specifikt för människohandelsbrottet att något utnyttjande inte behöver äga rum för att brottet ska fullbordas. Utgångspunkten i brottskonstruktionen ligger i användandet av otillbörliga medel. Ett människohandelsbrott utan användning av otillbörliga medel skulle i de fall syftet varit att utnyttja någon för tillfälliga sexuella förbindelser snarast kunna jämföras med förberedelse eller försök till koppleri.¹⁴⁰

4.3.4.1. Olaga tvång

Innebörden av rekvisitet olaga tvång är densamma som i bestämmelsen om olaga tvång i 4:4 § BrB.¹⁴¹ Olaga tvångsbestämmelsen är avsedd att skydda individens handlingsfrihet. Paragrafen straffbelägger den som tvingar annan att göra, tåla eller underlåta något. För straffbarhet förutsätts att tvånget sker genom våld (genom misshandel eller andra former av våld) eller genom hot om brottslig gärning, hot att åtala eller ange annan för brott eller hot att lämna menligt meddelande om annan. För de två sistnämnda formerna av hot krävs att tvånget är otillbörligt. Vid bedömningen av otillbörlighet skall hänsyn främst tas till det ändamål för vilket tvånget begagnats. Tvång med skadeuppsåt eller i syfte att få en oskäligen ekonomisk fördel eller hot mot annan än den mot vilken tvånget riktar sig kan i regel anses otillbörligt.¹⁴²

4.3.4.2. Vilseledande

Begreppet vilseledande innebär ett förmedlande av en oriktig uppfattning till någon. Begreppet förekommer även i straffbestämmelsen om bedrägeri i 9:1 § BrB.¹⁴³ Det är inte tillräckligt att konstatera att någon muntligen eller skriftligen uttalat en uttrycklig lögn till en annan person, eftersom det är möjligt att denne inte lät sig påverkas av detta. Gärningsmannen kan omvänt vilseleda en annan person utan att uttala en bokstavig osanning. Vilseledandet skall bedömas från den vilseleddes perspektiv, inte från gärningsmannens perspektiv. Det avgörande är att offret faktiskt blivit vilseledd, även om han eller hon var ovanligt lättlurad, inte det faktum att det var rationellt att låta sig luras. Det vanliga uppges vara att gärningsmannen förmedlat ett felaktigt budskap genom sitt sätt att uppträda. Gärningsmannen behöver överhuvudtaget inte ha talat eller förmedlat någon

---

¹³⁹ Prop. 2003/04:111 s. 57-58

¹⁴⁰ Prop. 2003/04:111 s. 57-58

¹⁴¹ Prop. 2001/02:124 s. 34

¹⁴² Holmqvist, Lena m.fl: *Brottsbalken: En kommentar* del 1, Studentutgåva 3, Stockholm 2002 s. 4:12-4:13

¹⁴³ Prop. 2001/02:124 s. 34

oriktig skriftlig information. Ett huvudfall av vilseledande är att någon framkallar en oriktig föreställning hos annan. Under lagens uttryck innefattas även att någon hos annan vidmakthåller eller förstärker en oriktig föreställning som denne redan hyser. I båda fallen krävs emellertid att påverkan sker i förledande riktning. För att vilseledande skall anses ha skett förutsätts en villfarelse hos den vilseledde. Den vilseledde ska hysa en oriktig föreställning vid den disposition vartill han eller hon senare förmås.¹⁴⁴

4.3.4.3. Utnyttjande av någons utsatta belägenhet

Rekvisitet ”med utnyttjande av någons utsatta belägenhet” tillkom på förslag av Lagrådet. Med personer i utsatt belägenhet avses personer som befinner sig i ett ekonomiskt skuldförhållande eller tjänste- eller anställningsförhållande till gärningsmannen, narkomaner som är beroende av den som tillhandahåller narkotika, personer som befinner sig i vanmakt, personer som lever under ekonomiskt svåra förhållanden, i flyktingskap eller som lider av förståndshandikapp eller någon sjukdom.¹⁴⁵ Rekvisitet innefattades tidigare i rekvisitet ”annat sådant otillbörligt medel”.¹⁴⁶

4.3.4.4. Något annat sådant otillbörligt medel

Rekvisitet ”något annat sådant otillbörligt medel” är avsett att klargöra att de straffbara förfarandena kan ha skett också med andra otillbörliga medel än olaga tvång, vilseledande och utnyttjande av någons utsatta belägenhet.¹⁴⁷ Vad rekvisitet innefattar sedan införandet av rekvisitet ”utnyttjande av någons utsatta belägenhet” är dock inte helt klart. Samtidigt som ”utnyttjande av någons utsatta belägenhet” lyftes fram som ett särskilt rekvisit angavs att någon ändring i förhållande till gällande rätt inte var avsedd.¹⁴⁸ För övrigt överlämnades redan vid införandet av bestämmelsen åt rättstillämpningen att närmare definiera rekvisitet ”otillbörligt”.¹⁴⁹

I förarbetena nämns att rekvisitet ”något annat sådant otillbörligt medel” avser åtgärder som till sin art är att jämställa med olaga tvång och vilseledande. En sådan åtgärd är att missbruka att en person befinner sig i en *särskilt utsatt position utan några reella valmöjligheter och som därför är särskilt sårbar*. Förutom de situationer som numera innefattas i rekvisitet ”utnyttjande av någons utsatta belägenhet” anges två exempel av utnyttjande av en person i en särskilt utsatt position. Det ena är att en kvinna som har barn som behöver vård eller särskild omsorg har utlovats möjligheter till sådana åtgärder t.ex. under förutsättning att hon prostituerar sig i Sverige.

---

¹⁴⁴ Holmqvist s. 9:4-9:5

¹⁴⁵ Prop. 2003/04:111 s. 64-65

¹⁴⁶ Prop. 2003/04:111 s. 59

¹⁴⁷ Prop. 2001/02:124 s. 34

¹⁴⁸ Prop. 2003/04:111 s. 59

¹⁴⁹ Prop. 2001/02:124 s. 25

Det andra exemplet avser utnyttjande av en person som har en oklar status i ett land, t.ex. illegala immigranter.¹⁵⁰

Vid bedömningen av om någon befinner sig i en särskilt utsatt position skall en helhetsbedömning i det enskilda fallet göras. För straffbarhet fordras att offret inte har något annat verkligt eller godtagbart alternativ än att underkasta sig gärningsmannens vilja. Det ska röra sig om ”närmast utpressningsliknande situationer” eller situationer där offret befinner sig i svårt trångmål.¹⁵¹

Förarbetena ger ingen ledning för att dra slutsatser om det egentligen föreligger någon skillnad mellan begreppen ”utsatt belägenhet” som numera är ett eget rekvisit, och ”utsatt position” som åtminstone tidigare ingick i rekvisitet ”något annat sådant otillbörligt medel”. Betydelsemässigt ligger dock begreppen nära varandra.

Sveriges åklagarmyndigheter har belyst olika svårigheter att bevisa användandet av otillbörliga medel. Rekvisitet ”något annat sådant otillbörligt medel” har i praktiken visat sig särskilt svårtillämpat. Två led måste styrkas: 1. målsägarens ”svåra situation” och 2. att målsägaren inte hade ”något annat verkligt eller godtagbart alternativ än att underkasta sig gärningsmannens vilja”. Beträffande målsägarens ”svåra situation” rekommenderar åklagarmyndigheten att målsägarens personliga och ekonomiska förhållanden samt motiven för dennes agerande styrks med bevisning. Åklagarens målsägandeförhör skall utreda vilka överväganden målsägaren gjort och vilka reella möjligheter eller alternativ som stod till buds. Dessutom måste gärningsmannens uppsåt i förhållande till dessa omständigheter kunna styrkas.¹⁵²

Vid bedömningen av rekvisitet *något annat sådant otillbörligt medel* tenderar domstolarnas utredning ofta att fokusera på målsägandens ekonomiska förhållanden och vilka valmöjligheter som stått till buds för denne. Enligt åklagarmyndigheten uppställs härigenom ett krav på att målsäganden skall redogöra för olika hypotetiska alternativ som stod till buds. Dessutom skall målsäganden argumentera för att andra alternativ inte var ”verkliga” eller ”godtagbara”. Det går att fråga sig om domstolen skall ägna sig åt en slags ”objektiv bedömning” av de alternativ offret hade att tillgå eller om bedömningen skall grundas på offrets subjektiva bedömning i den aktuella situationen. Enligt åklagarmyndigheten bör det beaktas om offren överhuvudtaget var kapabla att göra fria och reella val.¹⁵³

---

¹⁵⁰ Prop. 2001/02:124 s. 34-35

¹⁵¹ Prop. 2001/02:124 s. 35

¹⁵² *Människohandel (för sexuella ändamål): möjligheter och svårigheter vid rättslämningen*. Rapport 2. RättsPM 2007:2, Åklagarmyndigheten, Utvecklingscentrum Stockholm februari 2007, s. 6-8

¹⁵³ *Ibid.* s. 37

4.3.5. Kontroll

Användandet av otillbörliga medel skall syfta till att uppnå *kontroll* över offret. Slopandet av kravet på gränsöverskridande moment, som tidigare utgjorde fullbordanspunkt för människohandelsbrottet, innebar att fullbordanspunkten istället uppstår när en människohandelsåtgärd som genomförts med ett avsett medel och utnyttjandesyfte har resulterat i *kontroll* över offret. Det krävs liksom tidigare orsakssamband mellan det otillbörliga medlet och åtgärden. Orsakssambandet måste omfattas av gärningsmannens uppsåt.¹⁵⁴ Kontrollrekvisitet återfinns inte i Palermoprotokollets definition av människohandel. Rekvisitet lades till i den svenska bestämmelsen när kravet på ett gränsöverskridande moment slopades.¹⁵⁵

Med kontroll avses att offret befinner sig i en *trångmålsliknande situation* eller *faktisk beroendeställning* i förhållande till gärningsmannen. Detta kan gestalta sig genom att offret hålls inlåst eller står under ett kontinuerligt hot. Kontrollen kan emellertid vara av mer subtil art. Det krävs dock att offret står under ett tryck som är av allvarlig betydelse för henne eller honom och att detta *påverkar offrets förmåga att förändra sin situation*. Gärningsmannen skall ha ett *påtagligt inflytande över offrets agerande*. Enligt propositionen skall det röra sig om situationer av påtagligt underläge som typiskt sett krävs för ett förverkligande av brottsplanen. Kontrollen kan grundas i ekonomiska förhållanden, t.ex. när offret står i skuld till gärningsmannen. Andra förhållanden som nämns är anställnings- och lydnadsförhållanden eller att gärningsmannen har att svara för offrets vård eller tillsyn. Kontroll kan också uppstå om gärningsmannen har en myndighetsutövande position och offret är beroende av dennes tjänsteutövning.¹⁵⁶

När det gäller barn anges att en kontrollsituation ofta torde anses uppkomma enbart genom en vuxens psykiska överläge i förhållande till barnet, särskilt när det gäller yngre barn.¹⁵⁷

Införandet av kontrollrekvisitet innebär att brottet kan fortgå även sedan det fullbordats, vilket innebär att brottet är perdurerande eller fortlöpande. För dylika brott börjar inte preskriptionstiden löpa så länge det tillstånd som uppnåtts genom handlingen varar och det subjektiva rekvisitet fortfarande är uppfyllt.¹⁵⁸

---

¹⁵⁴ Prop. 2003/04:111 s. 66

¹⁵⁵ SOU 2008:41 s. 108

¹⁵⁶ Prop. 2003/04:111 s. 66

¹⁵⁷ Prop. 2003/04:111 s. 66

¹⁵⁸ Prop. 2003/04:111 s. 51-52

4.3.5.1. Överföring av kontrollen

Kontrollen över offret kan även överföras till annan. I förarbetet nämns innehavare av s.k. slavkontrakt som för över detta jämte en fordran på offret till någon annan. Också mer subtila former av kontroll, som omnämns ovan, kan överföras mellan personer. Brottet anses fullbordat när kontrollöverföringen är genomförd.¹⁵⁹

Något krav på att kontrollöverföringen skall ha genomförts med otillbörliga medel uppställs inte. I den mån en kontrollsituation redan föreligger och kontrollen över offret förs över mellan länkar i kedjan i ett utnyttjandesyfte kan ett straffvärt missbruk av offrets utsatta situation redan anses föreligga.¹⁶⁰ I den tidigare lagstiftningen krävdes att även kontrollöverföringen skulle ha skett med hjälp av ett otillbörligt medel.¹⁶¹

4.3.6. Offrets samtycke

I såväl Palermoprotokollet som rambeslutet finns regler om att offrets samtycke till det åsyftade utnyttjandet skall sakna betydelse om några av de i instrumenten angivna otillbörliga åtgärderna har använts. Den svenska människohandelslagstiftningen saknar ett uttryckligt stadgande av detta slag. Ett samtycke måste enligt svensk rätt för att ha ansvarsbefriande verkan föreligga vid tidpunkten för gärningens företagande. Vid perdurerande brott måste samtycket ha förelegat under hela den tid gärningsmannen har skeendet under kontroll. Ett samtycke som har lämnats i efterhand saknar rättslig relevans för frågan om ett brott har förövats.¹⁶²

Enligt den svenska konstruktionen av människohandelsbrottet är brottet fullbordat redan innan något utnyttjande har kommit till stånd. Det saknar betydelse om offret sedermera skulle underkasta sig utnyttjandet. Ett samtycke kan dessutom enligt BrB 24:7 § endast ha ansvarsbefriande verkan om gärningen med hänsyn till den skada eller kränkning som den medför, dess syfte och övriga omständigheter är försvarlig. Enligt propositionen kan så normalt inte anses vara fallet när det gäller ett så allvarligt brott som människohandel. Ett samtycke måste dessutom vara lämnat av någon som är behörig att förfoga över det aktuella intresset och kapabel att förstå innebörden av samtycket. Samtycket måste också vara frivilligt, allvarligt menat och lämnat med full insikt om relevanta förhållanden. Ett samtycke som framkallas medelst tvång eller vilseledande, med utnyttjande av någons utsatta belägenhet eller med något annat otillbörligt medel kan aldrig utgöra rättsligt relevant samtycke.¹⁶³

---

¹⁵⁹ Prop. 2003/04:111 s. 53-54

¹⁶⁰ Prop. 2003/04:111 s. 53-54, 57

¹⁶¹ Prop. 2001/02:124 s. 36

¹⁶² Prop. 2003/04:111 s. 60

¹⁶³ Prop. 2003/04:111 s. 60-61

En central förutsättning för tillämpningen av BrB 24:7 § är att samtycket ska ha lämnats av ett autonomt och rationellt subjekt som gör ett fritt val att utsätta sig för en gärning, vilken är rättsstridig utan samtycket.¹⁶⁴ För de brott som saknar uttryckliga bestämmelser om samtycke hänvisas till läran om ansvarsfrihetsgrundande samtycke i BrB 24:7 §. Frågan om ansvarsbefriande samtycke enligt BrB 24:7 § kan inte besvaras generellt utan har olika lösningar beroende på vilken brottstyp det rör sig om. Läran om samtycke kan t.ex. inte tillämpas för våldtäkt, eftersom bristande samtycke är en förutsättning för att de objektiva rekvisiten skall anses uppfyllda. Samtyckets gränser är vidare inom vissa områden än andra, men för brott mot liv och hälsa och brott mot frihet och frid har det ansetts behöva en gräns för hur långt ett samtycke skall anses medföra ansvarsfrihet. Enligt *Vikström och Granström* har frågan om effekten av ett samtycke till människohandel inte givits något svar. I förarbetena konstateras istället kortfattat att offrets samtycke är irrelevant. I situationer när ett offer kommer frivilligt till Sverige med full insikt om förestående levnadsförhållanden och utan synliga former av påtryckning ansåg sexualbrottskommittén att kopplerilagstiftningen bör kunna tillämpas.¹⁶⁵

4.4. Ett förnyat människohandelsbrott?

I april 2008 avlämnade *Utredningen om människohandel m.m.* betänkandet *Människohandel och barnäktenskap* (SOU 2008:41).¹⁶⁶ Utredningen föreslår förtydliganden i lagtexten av vilka förfaranden som skall anses utgöra människohandel. Detta skall ske bl.a. genom att tydliggöra att människohandel är ett *fridskränkingsbrott*. Utformningen av de otillbörliga medlen skall även göras tydligare och mer lättillgänglig. Det föreslås att handelsåtgärderna kompletteras med en bestämmelse att den som med något otillbörligt medel kontrollerar annan för att utnyttja honom eller henne ska kunna straffas för människohandel. Kravet på uppnående av kontroll över offret föreslås utgå. Vidare föreslås att det subjektiva rekvisitet ”i syfte att” ersätts med ”med uppsåt att”. Att fastställa ett utnyttjandesyfte med direkt uppsåt skall alltså inte längre vara ett krav. Det föreslås att det istället skall vara tillräckligt att gärningsmannen handlat med indirekt uppsåt eller likgiltighetsuppsåt.¹⁶⁷

Människohandel har i många sammanhang diskuterats i samband med olika sexualbrott, såsom koppleri och grovt koppleri. Utredningen anser dock att det är av vikt att *särskilja människohandel från de bestämmelser som uteslutande tar sikte på att skydda individens sexuella integritet*. Utgångspunkten för bestämmelsens utformning bör därför sikta på situationer där gärningsmannen för ett tilltänkt utnyttjande inskränker offrets möjligheter att helt eller delvis kontrollera sin situation.¹⁶⁸

¹⁶⁴ Andersson 2004 s. 69

¹⁶⁵ Vikström och Granström s. 226-228

¹⁶⁶ Se bilaga 1 för utredningens författningsförslag.

¹⁶⁷ SOU 2008:41 s. 16

¹⁶⁸ SOU 2008:41 s. 64

Utredningen har utrett frågan huruvida ett slopande av kravet på användande av otillbörliga medel skulle kunna leda till en mer effektiv lagstiftning. Det framhålls att en övervägande del av debatten kring människohandelsbrottet har avsett brottets förhållande till koppleri och grovt koppleri. Den kritik som riktats från åklagare har mestadels rört bestämmelsens *generella* utformning. Brottbeskrivningen innehåller t.ex. alltför många moment och flera rekvisit saknar motsvarighet i annan straffrättslig lagstiftning. Kravet på direkt uppsåt i förhållande till ett tilltänkt utnyttjande anses så gott som obevisbart. Kontrollrekvisitet har också fått utstå kritik eftersom rekvisitet anses ta sikte på samma omständigheter som kravet på att gärningsmannen ska ha använt sig av vissa otillbörliga medel. Konsekvensen av bestämmelsens svårtillämplighet är att människohandelsförfaranden kommit att åtalas som andra brott, vilket lett till att det mest straffvärda momentet i förfarandet, angreppet på offrets frid och frihet, inte omfattats av åtalerna. Utredningen ifrågasätter även huruvida domstolarna beaktar det fridskränkande momentet i den omfattning som varit avsedd. Utredningen drar slutsatsen att bestämmelsen om människohandel inte tillämpas på det sätt som avsetts i såväl de internationella instrumenten som svensk lagstiftning. Tillämpningsproblematiken beror enligt utredningen inte på kravet på otillbörliga medel, utan på människohandelsbrottets generella utformning jämfört med utformningen av vissa rekvisit. Människohandelsbrottet skall även fortsättningsvis vara utformat i enlighet med Palermoprotokollets definition. Utredningens innehåller heller inget förslag till ny kriminalisering.¹⁶⁹

4.4.1. Utredningens förslag

4.4.1.1. Otillbörliga medel

En ny utformning av de otillbörliga medlen avser att omfatta samma situationer som den nuvarande bestämmelsen.¹⁷⁰ De otillbörliga medlen kompletteras med att någon missbrukar någons ungdom eller skyddslöshet eller missbrukar någons beroendeställning. Enligt utredningen har rekvisiten ”utnyttjande av någons utsatta position” och ”något annat sådant otillbörligt medel” givits samma innebörd och de situationer som beskrivs i förarbetena för att exemplifiera begreppen är identiska. Utredningen föreslår därför att rekvisitet ”annat sådant otillbörligt medel” slopas. Situationerna i rekvisitet skall istället omfattas i begreppet ”missbruk av någons utsatta belägenhet”.¹⁷¹

I den nuvarande lagstiftningen uppställs ett krav på att gärningsmannen skall ha *utnyttjat* offrets utsatta belägenhet. Begreppet ”utnyttja” omfattar i sexualbrottslagstiftningen dock bl.a. situationer där *offret själv tagit initiativ till en handling*. Det anges dock inte ha varit avsikten att innefatta dylika

---

¹⁶⁹ SOU 2008:41 s. 90-95

¹⁷⁰ SOU 2008:41 s. 104

¹⁷¹ SOU 2008:41 s. 100

situationer i människohandelslagstiftningen. Den nya utformningen av bestämmelsen som föreslås skall ansluta till de avsikter som uttryckts i de tidigare förarbetena. Rekvizitet ”utnyttja” skall därför bytas ut mot ”missbruka”. Rekvizitet ”missbruka” kommer inte att innefatta förfaranden som offret själv tagit initiativ till utan påtryckningar från gärningsmannen.¹⁷²

Det nya rekvizitet *missbruk av någons ungdom eller skyddslöshet* avser offer som i allmänhet kan sägas befinna sig i en skyddslös situation, såsom barn och personer med psykiska funktionsnedsättningar. Begreppen tar också sikte på offer som är över 18 år, men som kan sägas ha en mognad som innebär att de har behov av ett särskilt skydd.¹⁷³

Med rekvizitet *missbruk av beroendeställning* avses ett maktövergrepp mot en person som har en svagare position. Begreppet återfinns bl.a. i BrB 6:3 § och 9:5 §.¹⁷⁴

I utredningen anges att den övervägande delen av de offer som förekommer i människohandelsförfaranden kommer från ursprungsländer där det råder svåra förhållanden. Att en person från ett land med låg levnadsstandard rekryteras eller transporteras för att senare utnyttjas bör inte ensamt anses tillräckligt för att gärningsmannen ska anses ha använt sig av ett otillbörligt medel. Att offret kommer från ett område där det råder utbredd fattigdom eller tillhör en minoritetsgrupp som lever under svåra förhållanden bör dock tillmätas stor betydelse vid en bedömning.¹⁷⁵

4.4.1.2. Handelsåtgärder och kontroll över offret

Någon ändring av metoderna för genomförandet av brottet, s.k. handelsåtgärder, föreslås inte. Dock föreslås att handelsåtgärderna kompletteras med ytterligare en metod, nämligen åtgärder som innebär att gärningsmannen *kontrollerar* offret. Något krav på att gärningsmannen kontrollerar offret i alla avseenden skall inte uppställas. Också i situationer där offret kunnat röra sig relativt fritt bör gärningsmannen kunna anses kontrollera offret, förutsatt att offret vid en helhetsbedömning inte har kunnat bestämma över sin situation. I samband med ett införande av detta rekvizit föreslås att rekvizitet ”...därigenom tar kontroll...” tas bort. Det sistnämnda rekvizitet tar sikte på ett *tillstånd*, till skillnad från det nya rekvizitet som avser en *åtgärd* som gärningsmannen vidtar för att nå det åsyftade utnyttjandet. I samband med detta föreslås även att kravet på kausalsamband mellan handelsåtgärderna och *kontrolltillståndet* slopas.¹⁷⁶ Vissa av de otillbörliga medlen och det nu gällande kontrollrekvizitet anses ta sikte på samma omständigheter, vilket lett till en svår bevisproblematik. Redan i användandet av otillbörliga medel ligger att gärningsmannen fråntar

---

¹⁷² SOU 2008:41 s. 101

¹⁷³ SOU 2008:41 s. 102

¹⁷⁴ SOU 2008:41 s. 103

¹⁷⁵ SOU 2008:41 s. 104

¹⁷⁶ SOU 2008:41 s. 106

offret möjligheterna att råda över sin situation. Utredningen anser det vara tillräckligt med ett rekvisit som tar sikte på det maktförhållande mellan gärningsmannen och offret som både de otillbörliga medlen och kontrollrekvisitet tar sikte på.¹⁷⁷

Ett slopande av kravet på att gärningsmannen uppnår ett tillstånd av kontroll över offret innebär även att fullbordanspunkten ändras. Den föreslagna ändringen innebär att brottet är fullbordat i och med att gärningsmannen vidtar någon handelsåtgärd.¹⁷⁸

Gällande *överföring eller mottagande av kontrollen* kommer de förfaranden som innefattas av BrB 4:1 § andra stycket att överföras till bestämmelsens första stycke. Det nuvarande andra stycket föreslås därför utgå. Den ändrade lydelsen kommer att innebära ett krav på användande av otillbörliga medel när kontrollen över ett offer förs över eller tas emot. Utredningen anser att även den gällande lagstiftningen uppställer ett dylikt krav.¹⁷⁹ Utredningens förslag innebär därför inte någon praktisk förändring i detta avseende. Vissa situationer som i dagsläget endast kan anses som förberedelse till människohandel föreslås bli straffbara som människohandel. Dessa situationer avser handlingar när någon utger ersättning för att få samtycke till att disponera över offret i människohandelssammanhang, dock utan att de som utger eller mottar betalningen eller annan kompensation använder sig av otillbörliga medel gentemot offret. En bestämmelse som täcker dylika situationer föreslås därför införas i BrB 4:1 § andra stycket.¹⁸⁰

4.4.1.3. Uppsåtskravet

Det preciserade uppsåtskravet ”i syfte att” har ansetts medföra tillämpningssvårigheter. Det nuvarande kravet på direkt uppsåt i förhållande till ett utnyttjandesyfte kan avse handlingar som gärningsmannen företagit långt innan ett eventuellt utnyttjande ägt rum. Enligt utredningens förslag skall det för straffbarhet inte längre krävas att gärningsmannen direkt åsyftat att utnyttja offret. Det ska i stället vara tillräckligt att gärningsmannen handlat med indirekt uppsåt eller likgiltighetsuppsåt. Denna utformning ska dock inte innebära att det är tillräckligt att uppvisa en generellt likgiltig attityd. Bedömningen måste ske utifrån omständigheterna i det enskilda fallet.¹⁸¹

4.4.1.4. Offrets samtycke

I praxis har domstolarna tillmätt offrets inställning till den tänkta prostitutionen stor betydelse. Offrets samtycke till att prostituera sig har

---

¹⁷⁷ SOU 2008:41 s. 108-109

¹⁷⁸ SOU 2008:41 s. 121-122

¹⁷⁹ Detta illustreras enligt utredningen av prop. 2003/2004:111 s. 57, där det anges att mottagande eller överförande av kontrollen i sig kan anses innefatta ett missbruk av offrets situation.

¹⁸⁰ SOU 2008:41 s. 113-115

¹⁸¹ SOU 2008:41 s. 110-113

använts både vid bedömningen om den tilltalade har använt sig av otilbörliga medel och om kontrollrekvisitet har kunnat anses vara uppfyllt. Ibland har det också resonerats kring att offret genom sitt handlande samtyckt till utnyttjandet. Med hänvisning till vad som tidigare anförts i förarbetena anser utredningen att frågan om betydelsen av offrets samtycke är tydlig. Offrets samtycke saknar betydelse för straffansvar. Det saknas därför enligt utredningen skäl att införa en bestämmelse om samtycke i människohandelsbrottet.¹⁸²

---

¹⁸² SOU 2008:41 s. 120-121

5. Domstolarnas hantering av människohandelsbrottet

Svensk domstolspraxis tyder på att det kan vara svårt att klarlägga om otillbörliga medel har använts vid rekrytering och transport av personer i syfte att de ska utnyttjas för framför allt prostitution.¹⁸³ De mål som valts ut i denna studie rör främst frågan om otillbörliga medel. Ett av målen har avgjorts innan den lagändring som genomfördes 2004. Enligt en bedömning i SOU 2008:41 har det ansetts omöjligt att avgöra om domstolarnas bedömningar av rekvisitet ”otillbörliga medel” har påverkats av lagändringen 2004 när begreppet ”med utnyttjande av någons utsatta belägenhet” lades till.¹⁸⁴

5.1. Solna tingsrätt 2003

I ett mål i Solna tingsrätt avseende människohandel för sexuella ändamål¹⁸⁵ gjorde åklagaren bl.a. gällande att den tilltalade hade utnyttjat att målsäganden levde under ekonomiskt svåra förhållanden och därigenom befunnit sig i en *särskilt utsatt position*. Målsäganden hade inte upplyst den tilltalade om dessa förhållanden. Målsäganden hade inför rätten uppgivit att hon *inte visste* om hon skulle ha åkt till Sverige om hon vetat att hon skulle arbeta som prostituerad. Detta talade emot ett sådant orsakssamband mellan ett vilseledande och målsägandens avresa som krävdes för fällande dom. Målsäganden hade också accepterat att komma tillbaka till Sverige för att arbeta som prostituerad. Tingsrätten fann det inte bevisat att målsäganden *inte* skulle ha åkt till Sverige om hon vetat att hon skulle ha samlag med män. Frågan uppkom om otillbörliga medel hade använts. *Tingsrätten fann inte utredningen om målsägandens ekonomiska situation tillräcklig för att anse det styrkt att den tilltalade använt sig av otillbörliga medel för att förmå henne att resa till Sverige. Tingsrätten efterlyste bl.a. upplysningar om målsägandens pojkväs och föräldrars ekonomi och i vilken utsträckning de hjälpt målsäganden ekonomiskt.* Att den tilltalade hade rekryterat målsäganden och andra kvinnor i Estland berodde på att där fanns kvinnor som levde under svåra förhållanden och den tilltalade hade utnyttjat dessa kvinnors situation. Detta innebar dock inte att vad som föregick målsägandens resa var tillräckligt för att anse att den tilltalade hade använt ”andra otillbörliga medel”. Åtalet för människohandel för sexuella ändamål ogillades.¹⁸⁶

---

¹⁸³ Dir. 2005:152

¹⁸⁴ SOU 2008:41 s. 76

¹⁸⁵ Solna tingsrätts dom 2003-04-17, mål nr B 2636-02

¹⁸⁶ SOU 2008:41 s. 360-363

Svea hovrätt fastställde domen.¹⁸⁷ Hovrätten ansåg inte styrkt att den tilltalade hade vilselett målsäganden. Målsäganden hade *anat* att arbetet i Sverige handlat om tillhandahållande av sexuella tjänster. Målsäganden ansågs sedermera *frivilligt* ha ägnat sig åt prostitution. Ifråga om rekvisitet ”annat sådant otillbörligt medel” medgavs förvisso att målsäganden levt under knappa förhållanden men att det inte av utredningen kunde anses styrkt att målsäganden *inte haft något annat val än att resa till Sverige. Det ansågs heller inte styrkt att den tilltalade haft någon närmare kännedom om målsägandens förhållanden.*¹⁸⁸

I ovanstående rättsfall förväntades målsäganden ha upplyst den tilltalade om sina svåra levnadsförhållanden för att dessa omständigheter skulle kunna omfattas av gärningsmannens uppsåt. Ytterligare krävdes det att målsäganden hypotetiskt skulle ta ställning till vilket val hon skulle ha gjort om hon hade vetat att arbetet i Sverige innebar prostitution. Det krävdes dessutom redovisning av målsägandens ekonomiska förhållanden för att bevisa att målsägandens resa till Sverige inte var ett resultat av ett fritt val.

5.2. Huddinge tingsrätt 2004

I ett mål i Huddinge tingsrätt¹⁸⁹ gjorde åklagaren gällande att de två tilltalade genom användande av *otillbörliga medel* – bestående i att de missbrukat att målsäganden levt under ekonomiskt svåra förhållanden och därigenom befunnit sig i en särskilt utsatt situation – förmått målsäganden att bege sig till Sverige i syfte att utnyttja henne för sexuella förbindelser. Målsäganden var skuldsatt utan utsikter att kunna betala tillbaka sina skulder. Målsäganden hade kommit i kontakt med den tilltalade, som erbjudit henne att prostituera sig i Sverige. Tingsrätten ifrågasatte inte att målsäganden befunnit sig i en svår ekonomisk situation och att hon till följd därav inte såg någon annan möjlighet än att anta gärningsmannens erbjudande. Det befanns styrkt att de tilltalade känt till målsägandens svårt pressade ekonomiska situation. *Emellertid hade målsäganden uppgivit att hon inte visste om ”hennes skulder var en förutsättning” för att den tilltalade skulle finansiera hennes resa till Sverige. Detta talade enligt tingsrätten snarare för att målsäganden själv var angelägen om att åka än att en av de tilltalade skulle ha använt hennes ekonomiskt utsatta situation som ett påtryckningsmedel för att pressa och förmå henne att prostituera sig i Sverige. Den tilltalade kunde härigenom inte ansetts ha betvingat målsägandens fria vilja.*

Trots att målsäganden ansågs ha haft små eller obefintliga möjligheter att dra sig ur händelseförloppet hade det inte framkommit något som talade för att den tilltalades agerande hade fått målsäganden att ändra sin inställning eller att hon skulle ha utsatts för någon utpressningssituation som betvingat

---

¹⁸⁷ Svea hovrätts dom 2003-06-26, mål nr B 3065-03

¹⁸⁸ SOU 2008:41 s. 364-365

¹⁸⁹ Huddinge tingsrätts dom 2004-04-29, mål nr B 3848-03

hennes egen vilja. Tingsrätten ansåg att de åtgärder som vidtagits förvisso hade inneburit ett cyniskt utnyttjande av målsägandens utsatta ekonomiska situation, men att dessa åtgärder inte kunde anses ha utförts med ett sådant otillbörligt medel som till sin art var att jämställa med olaga tvång och vilseledande.¹⁹⁰

I detta rättsfall förväntades målsäganden vid sin resa till Sverige känna till huruvida gärningsmannen utnyttjat hennes påstått utsatta situation (som utgjordes av hennes skuldförhållande) för att gärningsmannen skulle anses handla med otillbörliga medel. Att målsäganden inte aktivt tagit ställning till gärningsmannens påstådda utnyttjande verkade till målsägandens nackdel.

5.3. Stockholms tingsrätt 2005

I ett mål i Stockholms tingsrätt¹⁹¹ gjorde åklagaren gällande att de tilltalade genom påverkan och utnyttjande av målsägandes utsatta ekonomiska situation förmått målsägande att bege sig från Estland till Sverige i syfte att utnyttjas för tillfälliga sexuella förbindelser mot ersättning. Målet omfattade två kvinnliga målsägande under 18 år. En man i Estland som målsägande A stod i skuld till hade sagt till A att hon var tvungen att prostituera sig i Sverige. I annat fall skulle hon inte ha någonstans att bo. A hade inte känt sig tvingad men tyckte att hon inte hade något val. A hade inte tidigare sysslat med prostitution och ansågs genom sin skuld till mannen i Estland ha utsatts för sådan påverkan som anges i förarbetena. Gärningsmannen hade tagit emot och inhyst henne i Stockholm och genom sitt agerande påverkat henne att prostituera sig. Det kunde hållas för visst att gärningsmannen varit likgiltig i frågan om det förhållande att A rest till Sverige för att prostituera sig på grund av påverkan av annan. Åtalet bifölls.

Vad gällde målsägande B ansågs det visat att hon levt under knappa förhållanden i Estland och att hennes beslut att resa till Sverige för att prostituera sig berodde på hennes knappa ekonomiska levnadsförhållanden. B behövde pengar till bl.a. mediciner. I Sverige försattes B i skuld till gärningsmannen, hölls inlåst och framtogs sitt pass. B blev gravid, varpå hon åkte till Estland för att genomföra en abort men återvände sedan till Sverige på eget initiativ. Anledningen till detta var att hon tjänat så lite pengar och att hon skulle få ytterligare skulder till gärningsmannen. *Det kunde dock inte visas att hennes beslut att resa till Sverige hade föranletts av någon form av påverkan från annan.* Av hennes berättelse framkom att beslutet att resa till Sverige var hennes eget. Åtalet ogillades.¹⁹²

I detta mål ansågs det vara av relevans huruvida A tidigare hade prostituerat sig. Att B befann sig i ett påstått skuldslaveri tillmättes mindre relevans än det faktum att hon gjort ett aktivt val att resa till Sverige för att prostituera

---

¹⁹⁰ SOU 2008:41 s. 341-344

¹⁹¹ Stockholms tingsrätts dom 2005-02-28, mål nr B 2698-04

¹⁹² SOU 2008:41 s. 345-349

sig. Domstolen resonerade om otillbörliga medel och samtycke trots att otillbörliga medel inte krävs när offret är ett barn.

6. Analys

6.1. En jämförelse mellan skyddsintresset i sexköpslagen och skyddsintresset i människohandelsbestämmelsen

Skyddsintresset för sexköpslagstiftningen uppges vara bl.a. individens rätt till ett värdigt liv, strävan efter ett jämställt samhälle och skydd mot att utnyttjas för att tillfredsställa andras behov. Skyddsintresset för människohandelslagstiftningen är offrets *frihet*. Vad innebär denna skillnad?

Enligt förarbetena till människohandelsbestämmelsen avses med *utnyttjande* samma form av ekonomiskt utnyttjande av en persons tillhandahållande av sexuella tjänster mot betalning som innefattas i kopplerlagstiftningen. Ett *människohandelsutnyttjande* kan dock inte anses ha förekommit såvida inte otillbörliga medel har använts. Förutsatt att otillbörliga medel och vissa handelsåtgärder har använts behöver heller inget utnyttjande äga rum för att förfarandet ska utgöra ett fullbordat brott. Sexköpslagstiftningen bygger på idén att *köp av sexuella tjänster* innebär ett utnyttjande av den prostituerade. I förarbetena till människohandelslagstiftningen uttrycks inga dylika ställningstaganden. Människohandelsbestämmelsen uttrycker alltså inget skydd mot utnyttjande av den typ som avses i sexköpslagen, utan siktar istället på ett frihetsangrepp.

Enligt förarbetena utesluter *användandet av otillbörliga medel* ett rättsligt giltigt samtycke till ett människohandelsutnyttjande. Frågan uppkommer därför om ett samtycke är giltigt till enbart *utnyttjandet* som sådant. I förhållandet mellan gärningsmannen och *offret* torde brottskonstruktionen möjliggöra att offret samtycker till ett ekonomiskt utnyttjande av offret tillhandahåller sexuella tjänster såvida inte användande av otillbörliga medel förekommer. Skyddsintresset för människohandelsbestämmelsen är ju inte utnyttjandet av offret, utan offrets *frihet*. En dylik utnyttjandesituation bedöms istället som koppleri, som inte heller går att samtycka till.

BrB 4:1 a § p. 1 innehåller två typer av utnyttjandesyften: att *utsättas för brott* enligt BrB 6 kap. 1-6 §§ respektive att *utnyttjas* för tillfälliga sexuella förbindelser eller på annat sätt *utnyttjas* för sexuella ändamål. De skilda formuleringarna indikerar att sexualbrotten enligt BrB 6 kap. 1-6 §§ och att (ekonomiskt) utnyttja någons prostitution utgör två olika typer av syften. Sexualbrottens konstruktion innebär att det är omöjligt att samtycka till t.ex. våldtäkt (BrB 6:1 §). Enligt koppleri- och sexköpslagstiftningen är den prostituerades samtycke irrelevant för frågan om straffansvar. Men koppleri- och sexköpsbrotten skiljer sig från människohandel på den avgörande punkten att brotten inte alltid anses utgöra ett brott mot person.

Trots lagstiftarens intentioner om att bekämpa prostitutionen som samhällsont så skiljer den svenska lagstiftningen mellan prostitution enligt sexköpslagen och prostitution påverkad av otillbörliga medel m.m., vilket anses utgöra människohandel. Prostitution under t.ex. tvång särskiljs härmed från ”fritt vald” prostitution. Ändå uppkommer frågan varför lagstiftaren i människohandelsbestämmelsen gör en åtskillnad mellan situationer där någon *under förhållanden som utgör prostitution* ”arbetar” under gärningsmannens användande av otillbörliga medel och när någon *annan* utsätts för sexualbrott under samma förhållanden. Denna skillnad kan bero på lagstiftarens ambition att täcka upp de straffvärda förfarandena enligt legalitetsprincipen. Men utgångspunkten för att förfarandena skall vara straffbara är densamma: människohandel kräver ett användande av otillbörliga medel för att utnyttja någons prostitution eller för att utsätta någon för sexualbrott. Ur en objektiv bedömning måste kontrollsituationen för offren vara likadan i båda situationerna, oavsett om offret är en person som sålt sexuella tjänster tidigare.¹⁹³

Skillnaden mellan ”utnyttjande” och ”att utsättas för brott” kan också bero på att prostitution enligt svensk rätt anses kunna vara ett resultat av ett fritt val. Eftersom det går att *välja* att prostituera sig måste lagstiftningen täcka upp situationer där offret inledningsvis accepterat att prostituera sig men sedan blivit lurad angående de verkliga förhållandena.¹⁹⁴ Det kan också vara så att lagstiftningen uppställer ett antagande att offret *under människohandelssituationen* kan *välja* att underkasta sig situationen som prostituerad. Ett dylikt val ska enligt förarbetena dock inte föranleda att gärningen inte bedöms som människohandel. Lagstiftningen tycks ändå göra skillnad på situationer när offret trots sin frihetsberövade situation erhåller betalning för sitt ”arbete” och när offret inte gör det.

I domstolarna förekommer också frågan huruvida offret frivilligt valt att prostituera sig. Ett människohandelsförfarande där ett offer inte frivilligt prostituerat sig borde enligt detta resonemang bedömas som människohandel innefattande våldtäkt eller andra straffbelagda sexualbrott i BrB 6:1-6 §§. Ett människohandelsförfarande där ett offer frivilligt har prostituerat sig men därefter utsatts för otillbörliga medel borde innebära människohandel i form av utnyttjande för tillfälliga sexuella förbindelser eller på annat sätt utnyttjas för sexuella ändamål. Enligt brottskonstruktionen går det dock inte att samtycka till människohandel överhuvudtaget. Dessutom anses brottet fullbordat redan innan något utnyttjande har kommit till stånd. Därför torde, förutsatt att otillbörliga medel har använts, frågan huruvida offret *samtyckt* till att utnyttjas i

---

¹⁹³ Det kan förvisso diskuteras huruvida det bör krävas otillbörliga medel för att utsätta någon för sexualbrott eftersom sexualbrotten *i sig* förutsätter ett användande av tvång. Det nuvarande kravet kan bero på att sexualbrotten riktar sig mot en gärning av t.ex. en våldtäktsman mot ett våldtäktsoffer. Människohandlaren befinner sig ju utanför denna konstruktion, varför *försättandet* av ett offer i en sexualbrottsituation kräver ett användande av otillbörliga medel.

¹⁹⁴ D.v.s. offret har blivit tvingad, vilseledd, utnyttjad på grund av sin utsatta belägenhet eller befinner sig i en särskilt utsatt position.

prostitution vara lika oväsentlig som frågan huruvida offret samtyckt till att bli utsatt för våldtäkt. Förutsatt att otillbörliga medel har använts anses ju offrets samtycke vara irrelevant.

Frågan huruvida gärningsmannen använt sig av *otillbörliga medel* respektive frågan om *vilken typ av brott* enligt BrB 6 kap (BrB 6:1-6 §§ eller utnyttjande för tillfälliga sexuella förbindelser eller på annat sätt utnyttjas för sexuella ändamål) *som förfarandet har åsyftat* kan lätt blandas samman eftersom de är närliggande, men ändå skilda frågor. De otillbörliga medlen riktas direkt mot offrets fria vilja och bör av sin natur vara omöjliga att samtycka till. Att samtycka till sexualbrott är likaså omöjligt på grund av sexualbrottens konstruktion. Som argumenteras ovan går det dock att uttyda att begreppet prostitution enligt svensk rätt innefattar ett samtycke från den prostituerade, oavsett om prostitutionen sedan äger rum inom ett människohandelsförfarande. Frågan om offrets samtycke till att prostituera sig ryms inte inom ramen för människohandelsbrottet men kan ändå blandas samman med samtycke till människohandel, trots att någon sådan samtyckesmöjlighet inte existerar. Samtycket i människohandelsbestämmelsen tycks enbart relateras till de otillbörliga medlen och inte till offrets ”fria val” att prostituera sig.

6.2. Konstruktionen av rättsskyddssubjektet i människohandelsbestämmelsen

När gärningsmannen inte har använt sig av otillbörliga medel anses offrets fria vilja inte ha kränkts och människohandel kan inte anses vara för handen. Människohandelsbrottets utformning kan därför sägas uttrycka rätten till en fri disposition av den egna kroppen. Offret kan alltid ha gjort ett eget val att prostituera sig. Denna fria vilja kan sedan exploateras av en gärningsman och det är först när den fria viljan inte längre kan utövas som människohandelsbestämmelsen inträder till skydd för offrets fria vilja.

Den svenska människohandelsbestämmelsen är baserad på konstruktionen av ett rättsskyddssubjekt med kapacitet att göra fria val. Människohandelsbrottet är avsett att beskydda offret mot ett handlande som är ägnat att hindra offrets utövande av sin fria vilja. För att kunna utgöra ett människohandelsoffer måste personen fräntas det traditionella subjektets egenskaper att kunna utöva denna fria vilja. Ett människohandelsoffer förutsätts vara tvingad, vilseledd, utnyttjad på grund av sin utsatthet eller vara särskilt sårbar. Detta offer befinner sig ganska långt ifrån det straffrättsliga idealet om en autonom individ som utför fria val.

Rekvisiten ”utnyttjande av någons utsatta belägenhet” och att befinna sig i en särskilt utsatt position utan några reella valmöjligheter riktar sig mot ett mindre autonomt subjekt. Detta subjekt verkar på grund av sin situation ha sämre förutsättningar att utöva sin sanna vilja. Omvänt går det, om dessa

krav uppställs, att fråga sig om ett subjekt som är i stånd att utöva sin fria vilja kan utgöra ett människohandelsoffer. I och med de nämnda rekvisiten har lagstiftaren försökt ta hänsyn till strukturella förhållanden som förutsätts vara sämre i framförallt andra länder. Presumtionen som råder i rättssystemet om individuella valmöjligheter leder dock till att de individuella möjligheterna, inte de strukturella, till sist blir avgörande. Målsäganden antas t.ex. ha haft möjlighet att aktivt ta ställning till att prostituera sig. Att målsägandens ekonomiska situation utreds i domstolen är ett annat exempel.

Människohandelsbrottet förutsatte tidigare ett gränsöverskridande element. De som kunde bli utsatta för människohandel var och förutsätts indirekt fortfarande vara människor från andra länder, eller mer specifikt, kvinnor och barn. Förarbetenas och övriga källors beskrivningar av dessa personers levnadsförhållanden i de respektive hemländerna tecknar en bild av fattigdom och desperation där valmöjligheterna är få. Förarbetena till människohandelslagstiftningen beskriver ett brottsoffer under två stadier. Redan i hemlandet befinner sig offret i en utsatt situation och beskrivs som sårbar och lätt att utnyttja. Här intar lagstiftaren ett strukturellt perspektiv och uppmärksammar att levnadsförhållandena i andra länder kan vara en förklaring till att människor kan falla offer för människohandel. Att enbart utnyttja att offret kommer från utsatta förhållanden anses dock inte tillräckligt för att ett förfarande skall anses som människohandel. Här tar lagstiftaren resonemanget till individnivå. Offret har alltså möjligheten att göra aktiva val oberoende av levnadsförhållandena i hemlandet. Utredningen av huruvida offret vilseletts, befunnit sig i en tvångssituation eller blivit utnyttjad på grund av sin utsatta belägenhet skapar en utbredd fokus på offrets agerande och valmöjligheter i en situation som beskrivs som svår med få valmöjligheter.

I det andra stadiet befinner sig offret i en människohandelssituation. Offrets verkliga vilja betvingas genom ett utnyttjande av offrets situation och offret är inte längre kapabelt att göra några reella och fria val som en följd av gärningsmannens agerande. I detta stadium är det inte längre strukturella förhållanden som förklarar offrets belägenhet, utan enskilda gärningsmäns handlingar. När en människohandelssituation är för handen får inte strukturella förklaringar, såsom att svenskar köper tjänster av hallickar som hänsynslöst försätter fattiga människor från andra länder i situationer där de utsätts för sexualbrott, tjäna som orsak till människohandeln.

I förarbetena beskrivs konsekvent en relativt ensidig bild av de levnadsförhållanden som ett människohandelsoffer förutsätts komma från. Beskrivningen av dessa levnadsförhållanden har därefter genomförts som rekvisit i människohandelslagstiftningen. Lagstiftningen kan därför genom antagandet av vissa diskurser sägas uppställa förhållanden eller egenskaper som rättskyddssubjektet måste uppfylla. I förarbetena anges att de samhällen som människohandelsoffren kommer ifrån präglas av kvinnoförtryck, rasism och fattigdom. Trots intentionerna att ta hänsyn till strukturella förhållanden i förarbetena förutsätts dock i praktiken att offret

har en möjlighet att välja ett annat alternativ än att välja ”människohandelsalternativet”. Konstruktionen av människohandelsbrottet lyckas inte ta hänsyn till det samhällsklimat där offret lever, utan förutsätter ett visst givet tillstånd av valfrihet som antas vara detsamma för alla individer i alla samhällen. En viktig fråga är om möjligheten att utöva den fria vilja som utgör straffrättens ideal skall anses lika stor under alla samhällsförhållanden.

Människohandelns förekomst uppges baseras bl.a. på ojämlikheter mellan olika länder. Dessa ojämlika förhållanden utnyttjas av gärningsmän och sexköpare som hänsynslöst utnyttjar människors vilja att leva ett bättre liv. Straffrättens presumtion om en fri och autonom individ omöjliggör dock ett hänsynstagande till levnadsförhållandena i ett ojämlikt världssamhälle som kan leda till att ”fria individer” faller offer för människohandel. Straffrätten är nationell och utgår från *svenska* förhållanden och synsätt på frihet och rationalitet. Enskilda gärningsmän kan inte anklagas för att ha utnyttjat vissa *strukturella* förhållanden.¹⁹⁵ Ur den tilltalades perspektiv måste den enskilda situationen bedömas fristående från strukturella förhållanden eftersom den tilltalade inte kan hållas ansvarig för världens ojämlikheter (även om ett brottsligt handlande under vissa strukturella förhållanden åtminstone måste anses som omoraliskt). Ur målsägandens perspektiv *bör* dock situationen bedömas utifrån strukturella hänsynstaganden av samma anledning – målsäganden kan inte ansvara för att den placerats i en livssituation där vägarna har lett till att det fallit offer för människohandel. Å andra sidan innebär ett renodlat strukturellt synsätt att offret inte har någon fri vilja och därmed inte kan ta ansvar för sina egna handlingar.

I en idealsituation bör straffrätten behandla alla människor som jämlika och jämställda individer. Gärningsmannen och offret i människohandelsfall är dock sällan att betrakta som jämställda parter, vare sig vid gärningens begående eller i rättsprocessen. Straffrätten fördömer en gärningsman för att denne har begått en gärning genom en handling eller genom underlåtenhet (vilka förutsätter ett aktivt val). Gärningen kan inte ursäktas på grund av att handlandet skedde under vissa strukturella förhållanden. Av detta följer att offret inte kan betraktas som *oförmöget* att utöva ett fritt val på grund av strukturella förhållanden. Straffrätten kan dock ta *hänsyn* till att vissa strukturella förhållanden föreligger och att vissa gärningsmän handlar under dessa förhållanden. Offrets situation kan vara ett resultat av ett visst strukturellt förhållande. Vid bedömandet av offrets situation kan hänsyn tas till strukturella förhållanden för att *utesluta* vissa valmöjligheter som förutsätts gälla enligt den idealistiska konstruktionen av straffrättens rättsskyddsobjekt.

---

¹⁹⁵ Rekvisen ”utnyttjande av någons utsatta belägenhet” och ”något annat sådant otillbörligt medel” kan verka ta hänsyn till strukturella förhållanden, men frågan är om inte rekvisen enbart siktar in sig på individuella förhållanden. De ”faktiska omständigheter” som det är tillräckligt att gärningsmannen har uppsåt till verkar därför bara avse offrets individuella förhållanden. Se avsnitt 4.3.2 in fine och 4.3.4.3. f.

6.3. Utredningen om människohandel m.m.

Utredningens förslag syftar till stor del till ett förtydligande av redan gällande lagstiftning och innebär i praktiken få förändringar i förhållande till människohandelslagstiftningens tänkta tillämpningsområde. I utredningen uttrycks strävan efter att separera människohandelsbrottet från sexualbrotten i BrB 6 kap. I utredningen föreslås också användandet av rekvisitet "missbruk" istället för "utnyttjande", som förekommer i sexualbrottslagstiftningen. I och med detta förtydligas att offrets frihet är brottets primära skyddsintresse, till skillnad från offrets sexuella självbestämmanderätt.

Möjligtvis går det att tala om en gradvis förskjutning av människohandelsbrottets skyddsintresse. I de tidiga förarbetena angavs att bestämmelsens skyddsintresse är offrets frihet. Samtidigt angavs att huvudmotivet för brottet utgörs av "utnyttjande". Den nära kopplingen till diverse sexualbrott som innefattades i brottet vid dess införande kan sammantaget med brottets komplicerade utformning ha medfört svårigheter att uttolka brottets egentliga skyddsintresse. Utvidgandet av människohandelsbrottet till att inbegripa flera utnyttjandeformer kan sägas ha bidragit till att förtydliga att brottets skyddsintresse inte riktar sig mot diverse *sexuella utnyttjanden* utan mot gärningens angrepp mot offrets *frihet*. Några fall rörande andra typer av utnyttjande än sexuellt utnyttjande har dock hittills inte förekommit i svenska domstolar, vilket kan ha bidragit till att "människohandel" förknippas med "sexuellt utnyttjande". Tydligt är brottet tänkt att vara utformat så att utnyttjandet utgör ett efterstadium till ett frihetsangrepp, varför människohandelsbestämmelsen inriktas mot det senare. Ett utnyttjande utan ett frihetsangrepp kan därför inte utgöra människohandel.

Att människohandelsbrottet har offrets frihet som skyddsintresse uttrycks som att något utnyttjande inte behöver ha ägt rum för att brottet skall anses fullbordat. Konstruktionen innebär att andra åtgärder än själva utnyttjandet i sig anses så pass straffvärda att något utnyttjande inte behöver ha förekommit för att handlingen skall anses utgöra människohandel. Enligt utredningens förslag förläggs brottets fullbordanspunkt till momentet när gärningsmannen vidtar någon handelsåtgärd, vilket tidigarelägger brottets fullbordanspunkt.

6.4. Avslutande kommentar

Genom att tydligt särskilja människohandelsbrottets frihetsangrepp från begreppet *utnyttjande* (för tillhandahållande av tillfälliga sexuella tjänster), vilket förordas i utredningens om människohandel m.m. förslag, går det att förtydliga att människohandel skall särskiljas från kopplerilagstiftningen. Om det framgår av människohandelsbestämmelsen att offrets fria vilja och

samtycke inte har någon relevans i sammanhanget kan offret frigöras från bedömningar om dess eventuella samtycke och fria vilja i domstolen. Istället bör tyngdpunkten ligga på offrets *möjligheter* att utföra fria val under vissa strukturella förhållanden.

I människohandelslagstiftningen ställs straffrättens traditionella autonoma rättsskyddsobjekt mot ett subjekt som för att kunna utgöra ett brottsoffer inte *förutsätts* ha några valmöjligheter. I ett rättegångsförfarande måste det trots detta bevisas att offret inte hade några möjligheter att utföra ett fritt val. De strukturella begränsningar av offrets valmöjligheter som uppges existera anses idag inte tillräckliga som bedömningsunderlag för att anse att offret inte haft några andra valmöjligheter än att underkasta sig ett människohandelsutnyttjande. Föreställningen om ett autonomt rättsskyddsobjekt finns alltså kvar i människohandelsbestämmelsen. Människohandelsbestämmelsens rättsskyddsobjekt utgör ett undantag från en huvudregel, men detta undantag måste ändå bedömas enligt de krav som uppställs genom konstruktionen av det traditionella subjektet.

Om människohandel anses vara ett resultat av vissa strukturella förhållanden bör de strukturella förhållanden under vilka offret lever tillmätas en stor vikt när frågan om offrets eventuella valmöjligheter uppkommer. Om föreställningen är att brotten internationaliseras och dessutom kan förklaras med skillnader mellan levnadsförhållanden i olika länder bör ojämligheterna och ojämställdheterna i det internationella samhället belysas också i straffrätten.

Käll- och litteraturförteckning

Offentligt tryck

Dir 2005:152

Ds 2003:45

Prop. 2001/02:124

Prop. 1997/98:55

Prop. 2003/04:111

SOU 1995:15

SOU 2001:14

SOU 2002:60

SOU 2002:69

SOU 2008:41

Internationella instrument

Rådets rambeslut av den 19 juli 2002 om bekämpande av människohandel, 2002/629/RIF

Tilläggsprotokoll om förebyggande, bekämpande och bestraffande av handel med människor, särskilt kvinnor och barn, till förenta nationernas konvention mot gränsöverskridande organiserad brottslighet

Litteratur

Abiala, Kristina: "The Republic of Moldova: Prostitution and Trafficking in Women". I: Gangoli, Geetanjali och Westmarland, Nicole (red): *International Approaches to Prostitution*, Bristol 2006

Andersson, Ulrika: *Hans (ord) eller hennes?*, Lund 2004

Andersson, Ulrika: *Vara till salu: utsatthet vid människohandel i straffrättslig belysning*, Lund 2008 (kommande)

Anker, Christien van den: "Contemporary Slavery, Global Justice and Globalization". I: Anker, Christien van den (red): *The political Economy of New Slavery*, New York 2004

Askola, Heli: *Legal Studies to Trafficking in Women for Sexual Purposes in the European Union*, Oxford 2007

Berglund, Kerstin: *Straffrätt och kön*, Uppsala 2007

Borg, Dominika: *2000-talets slaveri: människohandeln och dess implikationer för svensk krishantering*, Uppsala 2005.

- Borg, Dominika: *Människosmuggling: om offer, förövare och allmän begreppsförvirring*, Uppsala 2005.
- Davies, Margaret: "Taking the Inside Out – Sex and Gender in the Legal Subject". I: Naffine och Owens: *Sexing the Subject of Law*, London 1997
- Fein, Helen: *Human Rights and Wrongs: Slavery, Terror, Genocide*, London 2007.
- Holmqvist, Lena m.fl. *Brottsbalken: en kommentar del 1*, Stockholm 2002
- Johansson Wennerholm, Carolina: "Crossing Borders and Building Bridges". I: Masika, Rachel (red): *Gender, Trafficking and Slavery*, Oxford 2002
- Jonsson, Anna: *Lagföring av människohandel i Sverige: en rättsfallsstudie*, Uppsala 2005.
- Jordan, Ann D.: "Human Rights or Wrongs?" I: Masika, Rachel (red): *Gender, Trafficking and Slavery*, Oxford 2002
- Kamala, Kempadoo: "From Moral Panic to Global Justice: Changing Perspectives on Trafficking". I: Kempadoo, Kamala m.fl (red): *Trafficking and Prostitution Reconsidered: New Perspectives on Migration, Sex Work, and Human Rights*, Boulder 2005
- Lacey, Nicola: *Unspeakable Subjects: Feminist Essays in Legal and Social Theory*, Oxford 1998.
- Leidholdt, Dorchen A.: "Prostitution and Trafficking in Women: an Intimate Relationship". I: Farley, Melissa (red): *Prostitution, Trafficking, and Traumatic Stress*, New York 2003.
- Lundström, Karin: *Jämlikhet mellan kvinnor och män i EG-rätten: en feministisk analys*, Uppsala 1999
- Naffine, Ngaire och Owens, Rosemary J.: "Sexing Law". I: Naffine och Owens (red): *Sexing the Subject of Law*, London 1997
- Ould, David: "Trafficking and International Law". I: van den Anker, Christien (red): *The political Economy of New Slavery*, New York 2004
- Sanghera, Jyoti: "Unpacking the Trafficking Discourse". I: Kempadoo, Kamala m.fl (red): *Trafficking and Prostitution Reconsidered: New Perspectives on Migration, Sex Work, and Human Rights*, Boulder 2005.

United Nations: *An Introduction to Human Trafficking: Vulnerability, Impact and Action*, New York 2008.

http://www.ungift.org/docs/ungift/pdf/knowledge/background_paper.pdf
2008-05-07

Vikström, Ida och Granström, Görel: *Kroppar till salu – Sveriges väg mot en lagreglering av trafficking. I: Granström (red): Den onda cirkeln. Om brottsoffer, genus och rätten*, Uppsala 2004.

Elektroniska dokument

Människohandel för sexuella ändamål m.m., Rikskriminalpolisen, Rapport 2006:4

http://www.polisen.se/mediaarchive/4347/3474/4637/Manniskohandel_Lag_esrapport_9_rkp.pdf 2008-05-05

Människohandel (för sexuella ändamål): möjligheter och svårigheter vid rättstillämpningen. Rapport 2. RättsPM 2007:2, Åklagarmyndigheten, Utvecklingscentrum Stockholm, 2007

<http://www.aklagare.se/upload/Dokument/Uppdrag-PM-och-rapporter/Post.aspx> (se 2007-02 Människohandel.pdf) 2008-05-05

Tidningsartiklar

Thelénus-Wanler, Emma & Svahn, Clas: ”44-åringen erkänner koppleri” I: *Dagens Nyheter* 2008-05-21

<http://www.dn.se/DNet/jsp/polopoly.jsp?d=1298&a=771891> 2008-05-21

Övrigt

Fattigdom och människohandel. En strategi för bekämpning av människohandel genom Sveriges internationella utvecklingsamarbete. Utrikesdepartementet, Stockholm 2003

Regeringskansliet: Östeuropa, Södra Kaukasien och Centralasien

<http://www.regeringen.se/sb/d/2692> 2008-06-04.

Nationalencyklopedin

<http://www.ne.se>

Rättsfallsförteckning

Solna tingsrätts dom 2003-04-17, mål nr B 2636-02

Svea hovrätts dom 2003-06-26, mål nr B 3065-03

Huddinge tingsrätts dom 2004-04-29, mål nr B 3848-03

Stockholms tingsrätts dom 2005-02-28, mål nr B 2698-04

Stockholms tingsrätts dom 2006-01-20, mål nr B 8862-04

Bilaga 1: Utredningen om människohandel m.m. författningsförslag

Brottsbalken 4 kap.

1 a §

Nuvarande lydelse

Den som, i annat fall än som avses i 1 §, med användande av olaga tvång eller vilseledande, med *utnyttjande* av någons utsatta belägenhet eller *med något annat sådant otillbörligt medel* rekryterar, transporterar, inhyser, tar emot eller vidtar någon annan sådan åtgärd med en person, och därigenom tar *kontroll* över personen, *i syfte* att personen *skall*

1. utnyttjas för brott enligt 6 kap. 1, 2, 3, 4, 5 eller 6 §, utnyttjas för tillfälliga sexuella förbindelser eller på annat sätt utnyttjas för sexuella ändamål,
2. utnyttjas i krigstjänst eller tvångsarbete eller annat sådant tvångstillstånd,
3. utnyttjas för avlägsnande av organ, eller
4. på annat sätt utnyttjas i en situation som innebär nödläge för den utsatte, döms för människohandel till fängelse i lägst två och högst tio år.

Detsamma gäller den som *i* sådant *syfte* som anges i första stycket

1. till annan för över kontrollen över en person, eller
2. från annan tar emot kontrollen över en person.

Den som begår en gärning som avses i första stycket mot en person som inte har fyllt arton år *skall dömas för människohandel även om inte något sådant otillbörligt medel som anges där har använts.*

Föreslagen lydelse¹⁹⁶

Den som, i annat fall än som avses i 1 §,

1. med användande av olaga tvång eller vilseledande,
2. genom *missbruk* av någons utsatta belägenhet,
3. *genom missbruk av någons ungdom eller skyddslöshet, eller*
4. *genom missbruk av någons beroendeställning,*

rekryterar, transporterar, inhyser, tar emot eller vidtar någon annan sådan åtgärd med en person *eller kontrollerar en person med uppsåt* att personen ska

Detsamma gäller den som *med* sådant *uppsåt* som anges i första stycket,

1. *utger ersättning till annan för att av denne få samtycke till ett utnyttjandet (sic) av en person, eller*
2. *tar emot sådan ersättning.*

Den som begår en gärning som avses i första stycket mot en person som inte har fyllt arton ska *anses missbruka hans eller hennes skyddslöshet.*

¹⁹⁶ SOU 2008:41 s. 32-33